

Hius- ja kauneudenhoitoalan suomenkielisen oppimateriaalin inklusiivisuus

Tiina Perikangas

2024 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Hius- ja kauneudenhoitoalan suomen- kielisen oppimateriaalin inklusiivisuus

Tiina Perikangas
Kauneudenhoitoalan koulutus
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2024

Tiina Perikangas

Hius- ja kauneudenhoitoalan suomenkielisen oppimateriaalin inklusiivisuus

Vuosi 2024

Sivumäärä 75

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli havainnoida hius- ja kauneudenhoitoalan perustutkinossa käytettävien oppikirjojen inklusiivisuutta. Työn tavoitteena oli havainnoinnin tulosten perusteella kehittää opettajille opas inklusiivisemmän materiaalin luomisen avuksi. Työn toimeksiantajana toimi toisen asteen ammatillinen oppilaitos. Teoriaosuus käsittelee syrjinnän erilaisia muotoja, monimuotoisuutta työelämässä sekä inklusiivista pedagogiikkaa.

Tutkimusmenetelmänä oli systemaattinen havainnointi, jonka kohteena oli kuusi suomenkielistä hius- ja kauneudenhoitoalan oppikirjaa sekä yksi englanninkielinen oppikirja verrokkina. Havainnoinnin päätutkimuskysymys pohti miten hius- ja kauneudenhoitoalan oppikirjat huomioivat inklusiivisuuden. Havainnoinnin lisäkysymykset liittyivät stereotyyppien vahvistamiseen, oppikirjojen perustamiseen lainsäädäntöön ja tutkittuun tietoon, sekä syrjivien ilmaisu- ja käyttökäytön. Havainnoinnit kirjattiin taulukkoon ja havainnoista muodostui neljä kokonaisuutta, jotka olivat fysiologiset ominaisuudet, kirjallisuudessa hyödynnetty tietoperusta, syrjimättömyys sekä inklusiivinen ja kunnioittava kirjoituskieli. Havainnoinnin tuloksia hyödynnettiin toiminnallisessa osuudessa eli oppaan suunnittelussa.

Havainnoinnin perusteella oppikirjoista inklusiivisin oli verrokkina toiminut kirja ja eniten havaintoja keräsi vanhin vuonna 1997 painettu kirja. Kaikista kirjoista tehtiin havaintoja pois lukien verrokkikirja. Tärkeimmäksi havainnoksi muodostui painovuoden vähäinen merkitys, sillä myös vuonna 2023 painetusta kirjasta tehtiin havaintoja. Havainnoinnin tuloksen mukaan osa kirjoista vahvisti stereotyyppioita, osasta löytyi tietoa, joka ei perustunut tutkittuun tietoon sekä syrjiviä, että lainsäädäntöä kiertäviä kohtia. Johtopäätöksenä opasta pidettiin tarpeellisenä ja kirjojen valinta prosessia tulisi uudistaa.

Asiasanat: inklusiivisuus, syrjintä, ammatillinen koulutus, oppimateriaali, opas

Tiina Perikangas

Inclusiveness of Finnish-language learning materials in hair and beauty care

Year	2024	Pages	75
------	------	-------	----

The purpose of this thesis was to observe the inclusiveness of textbooks used in Vocational Qualification in Hairdressing and Beauty Care. The aim of the work was to develop a guide for teachers to create more inclusive material based on the research results. The commissioner of the work was a secondary vocational education institution. The theoretical part addressed various forms of discrimination, diversity in the workplace, and forms of inclusive pedagogy.

The research method was systematic observation, focusing on six Finnish-language hair and beauty care textbooks and one English-language textbook as a comparison. The main research question of the observation asked how hair and beauty care textbooks take into account inclusiveness. Additional questions in the observation were related to stereotype reinforcement, textbooks based on legislation and scientific evidence, and the use of discriminatory language. Observations were recorded in a table, and four main categories emerged: physiological characteristics, the knowledge base utilized in the literature, non-discrimination, and inclusive and respectful language. The research results were used in the functional part, which involved designing the guide.

The study found that the most inclusive textbook was the book that served as a reference, and the oldest book, printed in 1997, collected the most observations. Observations were made from all books except the comparison book. The most important finding was the minimal significance of the publication year, as observations were also made from a book published in 2023. According to the research results, some books reinforced stereotypes, some contained information not based on research, and there were discriminatory and legally challenging sections. The conclusion was that the guide was necessary, and the book selection process should be revised.

Keywords: inclusiveness, discrimination, vocational education, textbook, guide

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Toimeksiantajan esittely.....	2
3	Syrjintä	3
3.1	Inklusiivisuus	4
3.2	Rasismi	5
3.3	Nainen, mies vai muu	7
3.4	Normit.....	9
3.5	Substanssiosaamisen merkitys	11
3.5.1	Esimerkki kauneudenhoitoalalta - ihon UV-resistenssi	11
3.5.2	Esimerkki hiusalalta - talipunkki	12
4	Monimuotoisuus työelämässä.....	13
5	Inklusiivinen pedagogiikka	15
5.1	Feministinen pedagogiikka	16
5.2	Tasa-arvoinen pedagogiikka.....	16
5.3	Biologian merkitys pedagogiikassa	17
6	Havainnointi	18
6.1	Systemaattinen havainnointi.....	19
6.2	Havainnoinnin tulokset.....	20
6.2.1	Fysiologiset ominaisuudet	20
6.2.2	Kirjallisuudessa hyödynnetty tietoperustasta	21
6.2.3	Syrjimättömyys	23
6.2.4	Inklusiivinen ja kunnioittava kirjoituskieli.....	24
6.3	Johtopäätökset systemaattisesta havainnoinnista	24
7	Toiminnallinen osuus	25
7.1	Havainnoinnista tarve kehittää opas	26
7.2	Opas	27
8	Pohdinta.....	36
	Lähteet	39
	Kuvat	44
	Taulukot	44
	Liitteet.....	45

1 Johdanto

Opinnäytetyössä käsitellään inklusiivisuutta, monimuotoisuutta sekä yhdenvertaisuutta ja sen toteutumista hius- ja kauneudenhoitoalan opetusmateriaalissa. Ammatillisena opettajana sekä toimipaikkani yhdenvertaisuusryhmän jäsenenä toimiessani olen päässyt seuraamaan läheltä opiskelijoiden motivaatiota parantaa yhteiskuntaa ja muokata siitä yhdenvertaisen ja monimuotoisuutta tukevan. Tämä näkyy oppilaitoksen arjessa aktiivisina opiskelijoina, jotka tuovat rohkeasti havaitsemiaan epäkohtia henkilökunnan tietoon. Aktiivisimmat opiskelijat kokevat turhautuneisuutta ja väsymystä, kun isossa organisaatiossa muutokset eivät tapahdu kovin nopeasti.

Hius- ja kauneudenhoitoalan tutkinnon perusteiden mukaan perustutkinnon suorittaneilla on ”ammattitaito palvella asiakkaita sekä myydä hius- ja kauneudenhoitoalan tuotteita ja palveluja. Asiakaspalvelutaitojen lisäksi hyvä tuotetuntemus sekä työ ja asiakasturvallisuudesta huolehtiminen ovat osaamisen ydintä.” Alan ammattilaiset ja alaa opiskelevat pääsevät tekemään työtään asiakkaan ihon, hiusten ja karvojen parissa erilaisten palveluiden aikana. Tällöin asiakaspalvelutilanteesta voi syntyä hyvin intiimi kokemus niin asiakkaalle kuin asiakaspalvelijalle. (Opetushallitus 2023a.)

Lähikontaktista johtuen, on alalla työskentelevän ammattilaisen sekä alaa opiskelevan luotava asiakkaalle turvallinen tila, joka on syrjimätön ja monimuotoisuutta kunnioittava. Ymmärrys asioista, jotka liittyvät asiakkaan kohtaamiseen alkaa kasvaa tutkintoon opiskellessa. Tutkintoon johtavan koulutuksen järjestäjän tehtävänä on varmistaa opettavien sisältöjen ajantasaisuus ja oikeellisuus. Opetusmateriaalia sekä opettajien substanssiosaamista tulee päivittää ja kehittää systemaattisesti. Ammatillista koulutusta koskevassa laissa määrätään, että koulutuksen järjestäjä vastaa järjestämänsä tutkinnon laadusta ja laadunhallinnan jatkuvasta parantamisesta (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017).

Opetushallituksen julkaisemien 1.8.2022 voimaan tulleiden hius- ja kauneudenhoitoalan tutkinnon perusteiden liitteenä on kuvattuna arvoperusta. Arvoperusta löytyy kaikkien ammatillisen koulutuksen uusimpien tutkinnon perusteiden liitteistä. Tämä arvoperusta kuvaa ammatillisen koulutuksen roolia yhteiskunnan ja työelämän uudistajana, tasa-arvon edistäjänä ja kestävän tulevaisuuden vahvistajana (Opetushallitus, 2024). Arvoperustassa kirjoitetaan, että ammatillinen koulutus edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä hyvinvointia ja demokratiaa. Ihmisoikeuksien kunnioittaminen, suvaitsevaisuus, erilaisuus ja kulttuurinen moninaisuus nähdään rikkautena ja ne toteutuvat koulutuksessa. Avoimuus luo turvallisuutta ja luottamusta. (Opetushallitus 2023b.)

Opinnäytetyön teoriaosuus perustelee ja luo pohjan inklusiivisuuden huomioimisen tarpeelle. Teoriapohja tutustuttaa lukijan lakeihin, jotka velvoittavat opettajia. Inklusiivisuuden, monimuotoisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumista tai sen toteutumattomuutta lähestytään eri näkökulmista ja esimerkein.

Opinnäytetyössä tutkitaan, miten ammatillisen koulutuksen arvoperusta toteutuu hius- ja kauneudenhoitoalan suomenkielisessä oppimateriaalissa. Opinnäytetyössä oppimateriaaleihin keskittyvä systemaattinen havainnointi painotetaan hiusalalla käytössä oleviin oppikirjoihin. Tavoitteena on tutkia ja havainnoida miten oppimateriaalit huomioivat inklusiivisuuden ja ovatko oppikirjat nykytiedon valossa valideja. Kehittämistyönä tehtävä opettajille suunnattu opas opetusmateriaalin inklusiivisuudesta auttaa opettajia tekemään materiaalia, joka on monimuotoista, inklusiivista ja perustuu ajantasaiseen tietoon.

2 Toimeksiantajan esittely

Toimeksiantajaorganisaatio on Suomen suurin toisen asteen ammatillisen koulutuksen tuottaja Stadin ammatti- ja aikuisopisto. Stadin AO:lla on viisi kampusta ja 14 toimipistettä. Eri toimipisteissä voi opiskella yli 50 ammattia. Opiskelijoita oppilaitoksessa on noin 22000, joista noin 46% on suomea toisena kielenään puhuvia. Oppilaitos tarjoaa opiskelijoilleen erilaisia opiskelu- ja tutkintovaihtoehtoja. Eniten Stadin AO:ssa opiskellaan ammatillista perustutkintoa, mutta myös ammatti- tai erikoisammattitutkintojen opiskelu on mahdollista. (Stadin AO 2024a.) Hius- ja kauneudenhoitolan perustutkintoa opetetaan kolmessa eri toimipaikassa noin 50 opettajan voimin. Tutkinnosta valmistuu partureita, kampaajia ja kosmetologeja sekä kosmetiikkaneuvojia.

Stadin AO:ssa kehitetään myös liiketoimintaa, jossa opettajat suunnittelevat ja toteuttavat 1-2 päivän kursseja yksityisille henkilöille ja yrityksille. Kurssien aiheena voi olla esimerkiksi ehostuspalvelut ja kurssi on suunnattu hius- ja kauneudenhoitoalalla työskenteleville, joilla on perusteiden kertaamiselle tarvetta. Stadin AO:n sisäinen markkinointitiimi markkinoi kursseja oppilaitoksesta ulospäin. (Stadin AO 2024b.)

Oppilaitoksena ja opetuksen järjestäjänä Stadin AO on laaja ja monipuolinen. Organisaationa Stadin AO on uudistushaluinen ja suuri. Osaamista organisaation sisällä on huomattavan paljon, sillä aloja on edustettuna kymmeniä ja opetuksen näkökulmasta myös tuki, ohjaus ja hallintopuolen osaaminen on moniammatillisen yhteistyön kannattelemaa.

3 Syrjintä

Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) mukaan syrjintä voi kohdistua henkilön sukupuoleen, seksuaalisuuteen, ikään, kansalaisuuteen, alkuperään, kieleen, uskontoon, terveydentilaan, vammaisuuteen tai muuhun henkilöön liittyvään syyhyn. Syrjintää ei saa toteuttaa mielipiteen, vakaumuksen, perhesuhteen, poliittisen tai ammattiyhdistyn toiminnan vuoksi. Syrjinnäksi katsotaan toiminta, jossa henkilöä kohdellaan huonommin kuin muita jonkin henkilökohtaisen ominaisuuden tai henkilöön liittyvän syyn perusteella. Laki kieltää syrjintään käskemisen sekä kehottamisen. Syrjinnäksi katsotaan myös kohtuullisten mukautusten kieltäminen. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024.)

Syrjintä voidaan jakaa välilliseen ja välittömään syrjintään. Välitön syrjintä on selkeämpää ja suurempaa, helpommin nähtävissä olevaa syrjintää. Välitöntä syrjintää on esimerkiksi, kun romanilta veloitetaan maksu palvelusta ennen palvelun toteuttamista. Välillistä syrjintää tapahtuu huomaamattomammin ja sitä on vaikeampi osoittaa. Välillistä eli epäsuurempaa syrjintää on, kun työilmoituksessa haetaan lumenauraajia, joiden äidinkieli on suomi tai kuntosalille pääsee vain portaita pitkin. Työnteon kannalta sujuva suomen kielen osaaminen ei ole oleellista ja myös liikuntarajoitteisilla tulee olla mahdollisuus käydä kuntosalilla. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2024.)

Yhdenvertaisuuslaki ei ole ainoa velvoittava laki, joka liittyy syrjintään, rasismiin tai ihmisoi-keuksiin. Suomen perustuslain aloittaa valtiosääntö, joka turvaa ihmisarvon loukkaamatto- muuden, oikeudenmukaisuuden edistämisen yhteiskunnassa sekä yksilön oikeudet ja vapau- det. Valtiosäännössä Suomi sitoutuu kansainväliseen yhteistyöhön turvatakseen rauhan ja ih- misoikeudet sekä kehittääkseen yhteiskuntaa. Perustuslain luvussa kaksi säädetään perusoi- keuksista, jonka aloittaa pykälä kuusi yhdenvertaisuudesta sanoilla: "Ihmiset ovat yhdenver- taisia lain edessä.". Pykälästä kuusi löytyy myös yleinen syrjintäkielto. (Suomen perustuslaki 731/1999.) Lainsäädäntöä tulee noudattaa myös syrjinnän kiellon osalta, sillä rikoslaisissa luvun 11 pykälä 11:sta määritellään syrjinnän rangaistuksen olevan sakko tai jopa 6 kuukautta van- keutta (Rikoslaki 39/1889).

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin sekä sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää. Lain tarkoitus on edistää naisten ja miesten vä- listä tasa-arvoa. Lailla pyritään edistämään erityisesti naisten asemaa työelämässä. (Laki nais- ten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986.) Suomi mielletään sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä maaksi. Suomessa ei kuitenkaan ole vielä toteutunut palkkatasa-arvo eikä Suomi ole naisille täysin turvallinen maa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2024). Suomessa tilastokes- kus teetti vuosina 2021-2022 EU:n tilastokeskus Eurostatin kyselytutkimuksen. Euroopan laa- juinen kyselytutkimus tutki naiseen kohdistuvaa väkivaltaa. Kysely oli suunnattu 18-74-vuoti- aille naisille. Vastanneista yli puolet oli kokenut seksuaalista häirintää työelämässä. Tulosten

mukaan henkistä väkivaltaa kumppaninsa taholta oli kokenut noin puolet ja fyysistä väkivaltaa yli 30 prosenttia. (Tilastokeskus 2023.)

Tutkimuksen kohdistuessa vain naisiin voidaan tutkimusta pitää esimerkiksi miehiä syrjivänä. Yhdenvertaisuuslaissa luku kolmessa pykälän yhdeksän kohdalla mainitaan kuitenkin positiivinen erityiskohtelu. Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan sellaista kohtelua, jonka tosiasiallinen tarkoitus on edistää yhdenvertaisuutta tai ehkäistä syrjintää. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Raskin (2009, 74) mukaan tosiasiallisen yhdenvertaisuuden toteutuminen vaatii joskus muodollisesta yhdenvertaisuudesta poikkeamista. Tosiasiallinen yhdenvertaisuus ottaa huomioon eri ihmisten erilaisen aseman muun muassa yhteiskunnassa, kun muodollinen yhdenvertaisuus kohtelee kaikkia samalla tavalla. Tietyn ryhmän, kuten naisten, vähemmistöjen tai lasten asemaa parantavat toimet katsotaan siis positiiviseksi erityiskohteluksi, vaikka se jonkin toisen ryhmän jättääkin ulkopuolelle. Erityistoimien on kohdistuttava ryhmään, joka on laissa kuvattujen syrjintäperusteiden mukaan epäedullisemmassa asemassa verrokkiryhmäänsä nähden. Naiset eivät esimerkiksi kuulu vähemmistöön, mutta historiallisesti katsottuna ja yhteiskunnallisten rakenteiden vuoksi naiset kuuluvat heikommassa asemassa olevien ryhmään. Erilaisen kohtelun tulee kuitenkin aina olla perusteltavissa perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävästi. (Rask 2009, 75-78, 83.)

Lakien lisäksi meitä velvoittaa ihmisoikeussopimukset, joihin syrjintäkiellot perustuvat. Mainittakoon esimerkkinä YK:n vammaisyleissopimus, jonka Suomi ratifioi eli hyväksyi ja saattoi voimaan vuonna 2016. Vammaisia on aina koskenut samat ihmisoikeudet, mutta nämä oikeudet eivät aina toteudu. Vammaisyleissopimus luotiin selvittämään jo olemassa olevien ihmisoikeussopimusten turvattujen ihmisoikeuksien inkluusiivisuus- ja saavutettavuusnäkökulmia, jotta valtioiden olisi helpompi noudattaa ja toteuttaa sopimuksia. (Ihmisoikeudet.net 2024.) Vammaisyleissopimuksen pääperiaate on syrjinnän kieltö. Syrjinnän kiellolla pyritään takaamaan vammaisten henkilöiden osallistaminen heitä koskeviin päätöksiin. Osallistumisen mahdollistaminen esimerkiksi kohtuullisten mukautusten keinoin ja tietouden lisääminen vahvistaa vammaisten oikeuksien toteutumista yhteiskunnassa. (Ihmisoikeuskeskus 2024.)

3.1 Inklusiivisuus

Jokisen (2022) mukaan Suomen koulujärjestelmä on sitoutunut kehittymään inkluusiiviseen suuntaan, mutta inklusion käsitteestä on erilaisia näkemyksiä. Inklusio voidaan määritellä jokaisen oikeutena opiskella kaikille yhteisessä koulussa, jossa toteutuu yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallisuus. Yksinkertaistettuna inklusio on esteiden poistamista, jotta erilaisilla oppijoilla on mahdollisuus oppia ja osallistua. Toiselle tämä tarkoittaa fyysisten esteiden poistamista, kuten mahdollisuutta käyttää hissiä portaiden sijaan ja toiselle aikuisen ohjausta tai oppimista estävien uskomusten hajottamista. (Jokinen 2022.)

Vuonna 1994 UNESCO:n järjestämässä maailman laajuisessa konferenssissa julkaistiin Salamancan julistus. Paikalla oli edustettuna 92 hallitusta ja 25 kansainvälistä organisaatiota. Salamancan julistuksessa inklusio yhdistettiin koulutukseen ensimmäisen kerran. Julistuksella halettiin varmistaa muun muassa vammaisten lasten pääsy yleisopetuksen luokille ja tavoitteena mahdollistaa kaikkien oppijoiden opiskelu samassa luokassa, mutta myös sopia erityisopetuksen periaatteista. (Saloviita 2012; UNESCO 1994.) Ketovuoren ja Pihlajan (2016, 229) mukaan inklusiivinen koulujärjestelmä pyrkii aktiivisesti tunnistamaan ja poistamaan sosiaalista syrjintää. UNESCO:n vuoden 2001 julistus, *Open file on inclusive education* listaa inklusiivisen opetuksen perusihmisoikeudeksi. Toisin kuin vuoden 1994 Salamancan julistuksessa tässä julistuksessa määritellään tarkemmin, että kaikilla on oikeus eikä vain vammaisia tai erityistä tukea vaativia opiskelijoita tule huomioda. Näin ollen inklusiivinen koulutus tukee ja toivottaa tervetulleeksi kaikkien oppijoiden erilaisuuden, kuten myös erilaisista etnisistä taustoista tulevat tai kielellisesti vähemmistöön kuuluvat. (UNESCO 2001.)

Saloviidan (2012) mukaan inklusio on ajan saatossa kulkenut merkitykseltään lähemmäs integraatiota ja ehdollista mukaan tuloa, jolloin inklusio kuvaakin enemmän prosessia kuin lopputulosta. Ketovuori ja Pihlaja (2016, 230) toteavat, että inklusion määrittelyminen ei ole niin yksiselitteistä. Toisaalta inklusio voidaan nähdä koulutuksellisenä toimintatapana ja laajemmassa mittakaavassa inklusio luo oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. (Ketovuori & Pihlaja, 230.)

Työterveyslaitoksen (2024) mukaan monimuotoisuuden lisääminen organisaatioissa kasvattaa myös yhdenvertaisempaa yhteiskuntaa. Männikkö (2023) kuitenkin muistuttaa, että monimuotoisuus ei pysy organisaatioissa, jos inklusiivisuus ja yhdenvertaisuus unohdetaan. Työ- ja elinkeinoministeriön tuottaman Työelämän monimuotoisuusohjelman mukaan moninaisuus eli diversiteetti tarkoittaa ”tilaa, jossa ihmisiä toisistaan erottavat ominaisuudet ja piirteet tunnustetaan”. Ohjelmassa inklusiivisuudella ”viitataan toimintaan, jonka avulla lisätään ihmisten osallisuutta ja yhdenvertaisuutta eroista huolimatta”. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Työterveyslaitoksen mukaan monimuotoisuus kuvaa henkilöstön keskinäistä erilaisuutta esimerkiksi iän, etnisyyden, terveydentilan, koulutustaustan, persoonallisuuden, neurodiversiteetin ja arvojen osalta. Inklusiivisuudella tarkoitetaan toimintatapaa, joka on kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa, yhdenvertaista ja syrjimätöntä. Monimuotoisuutta ja inklusiivisuutta ei voi erottaa toisistaan sillä ne ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. (Työterveyslaitos 2024.) Männikkö (2023) muistuttaakin monimuotoisuus- ja inklusiiviotyön olevan jatkuva prosessi, jonka pitää näkyä jokapäiväisessä tekemisessä.

3.2 Rasismi

Geenitutkimukset osoittavat, että ihmisrotuja ei ole; esimerkiksi ihon värillä ei ole geneettistä yhteyttä yksilön, ryhmän tai ihmispopulaation henkisiin tai kulttuurisiin muotoihin. Vielä

50-luvulla rotua kuitenkin yleisesti pidettiin varsin tieteellisenä ja pätevänä käsitteenä, vaikka ihmisiä tutkiva antropologia tieteenä olikin jo siirtynyt kulttuurirelativismiin, jossa kulttuurien vertailu jonkin oletetun kehitysasteen, esimerkiksi rodun, mukaan nähtiin epätieteellisenä ja hyödyttömänä. (Valtonen 2004, 10-11).

Jotta ymmärrämme tämän päivän tapahtumat, on meidän ymmärrettävä historiaa. Siksi on tärkeää nostaa ranskalaisen antropologi Claude Lévi-Straussin kirjoitusten havaintoja esiin vuosilta 1952 ja 1971. Lévi-Strauss (1952, 18) muistuttaa lukijaa rassistien oppien isän Gobineauin ajatuksesta rotujen heikentymisestä niiden sekoittuessa keskenään. 1800-luvulla elänyt ranskalainen diplomaatti, kirjailija ja lehtimies Joseph Arthur de Gobineau ei erotellut rotua biologisena saatikka kulttuurisena tai psykologisena ilmiönä, minkä seurauksena Gobineauin ajatusta onkin käytetty erilaisen syrjinnän ja hyväksikäytön oikeutuksena. Alun perin ajatuksen taustalla oli rodun heikentymisen koskeminen koko ihmiskuntaa, ilman toisen rodun paremmuutta tai asettamista millekään asteikolle.

Strauss (1952, 25) muistuttaakin, että käsitys ihmiskunnasta kaikki ihmiset kattavana on syntynyt varsin myöhään. Kaikki kattava ihmiskäsitys ei ole kehittyneimmilläänkään turvassa taantumiselta. Straussin vuonna 1952 kirjoittama teksti korreloi myös nykypäivään, koska monessa valtiossa muun muassa naisten ja alkuperäiskansojen asema on edelleen heikko tai jopa viime vuosina heikentynyt. Esimerkki alkuperäiskansojen asemasta löytyy Suomesta ja saamelaisista. Tänä vuonna 2024 valtioneuvokselle aiheesta selvitystyönsä antaneen Martin Scheinin mukaan saamelaisten näköalat tulevaisuutta kohden olivat valoisammat 15-30 vuotta sitten, sillä vuonna 1995 Suomessa säädettiin saamelaiskäräjälaki ja perusoikeusuudistus. Tänä päivänä selvityksen mukaan positiivinen kehitys tuntuu pysähtyneen ja korkeimmassa hallinto-oikeudessa saamelaisten valituksia kuullaan, mutta ei kuunnella. (Scheinin 2024, 45, 52.)

Väitöskirjassaan Aminkeng Atabong (2016) avaa rotu-sanankäyttöä Suomessa ja sen mutkikkautta. Suomen kielessä rodusta puhutaan vain eläinten kohdalla, eikä ihmisrotua tunneta. Rotu-sanalla itsessään on kuitenkin suuri merkitys rasismikeskustelussa ja englannin kielessä vastaavaa sanaa 'race' käytetäänkin kuvaamaan ihmisten jaottelua esimerkiksi ulkoisten piirteiden tai etnisyyden mukaan. Suomenkielisessä rasismikeskustelussa sanan rotu on korvannut etnisyys ja kulttuuri. Etnisyys ja kulttuuri ovatkin nykypuheessa moninaisuuden ymmärtämisen välineitä. Tämä ei Alemanjin mukaan kuitenkaan ole täysin ongelmatonta. Puheen ja sanojen lievennyttyä voi keskustelusta jäädä pois jotain oleellista ja merkityksellistä. Rotu, sen englanninkieliseltä merkitykseltään antaa rasismikeskustelulle enemmän voimaa. (Aminkeng Atabong 2016, 24.)

Voimaa rasismikeskustelu tarvitsee, sillä Leif Hagertin mukaan rotuerottelu on Suomessa arkipäivää. Yhdysvaltojen lähihistoriasta tuttuja valkoisten ja mustien alueita erottelevia kylt-

tejä ei kuitenkaan Suomessa näe, mutta romaneita ei esimerkiksi moniin ravintoloihin päästetä. Kyllin sijasta ilmoituksen voi tehdä asiakaspalvelija, ovimies tai kauppias. Hagertin mielestä romanit ovat suomalaisen rasismien sokea kohta. (Hagert 2017.)

Rasismikeskustelussa usein unohdetaan romaniväestö ja heidän kokema syrjintä. Romani-nimitys kuvaa kansainvälistä vähemmistöä, johon Suomen romanitkin kuuluvat. Suomeen romanit saapuivat ensimmäisen kerran yli 500-vuotta sitten ja Suomen julistauduttua itsenäiseksi vuonna 1917 romanit saivat Suomen kansalaisuuden. Tämä ei kuitenkaan poistanut romaneiden kokemaa syrjintää eikä yhteiskuntaan sulauttamisyrittä. Romaneita on vuosisatojen ajan yritetty karkottaa Suomesta, sulauttaa väestöön, palauttaa takaisin Ruotsiin teloitettujen uhalla sekä muun muassa heiltä on kielletty sairaanhoito. 1960-luvulta alkaen tilanne on parantunut, sillä Suomen hyvinvointivaltio alkoi kehittymään ja romaneita osallistettiin heitä koskeviin päätöksiin. Toki jo vuonna 1956 perustettiin sosiaali- ja terveysministeriön yhteyteen Mustalaisasiain neuvottelukunta, joka aloitti yhteistyön kehittämisen romani- ja pääväestön välillä. (Suomen Romanifoorumi 2024.) Nykyään neuvottelukunta tunnetaan Romaniasiaain neuvottelukuntana, jonka tehtävänä on edistää romaniväestöön kohdistuvan syrjinnän poistamista ja vahvistaa romanikieltä ja kulttuuria. Neuvottelukunta seuraa romaniväestön yhteiskunnallisia osallistumismahdollisuuksia ja elinoloja, joista he antavat lausuntoja viranomaisille kehittääkseen, parantaakseen ja edistääkseen romaniväestön tasa-arvoa, työllisyyttä, taloutta, koulutusta sekä sosiaalisia ja sivistyksellisiä elinolosuhteita. (RONK 2024.)

Romaneista on käytetty erilaisia nimityksiä. Suomalaisten edelleen käyttämä termi mustalainen ei varsinaisesti ole kielletty, mutta sitä on käytetty negatiivisesti haukkumasanana. Kahdenkeskisissä keskusteluissa voidaan käyttää kuvaavana terminä mustalainen, mutta kohteliasta on puhua romaneista. Tällöin käytetään kansainvälistä ja oikeaa nimitystä. (Suomen Romanifoorumi 2024.)

Nimittely lasketaan rasismien aggression muotoon, johon kuuluu myös muun muassa rasististen vitsien kertominen, huutelu kadulla tai sosiaalisessa mediassa sekä fyysinen väkivalta. Rasismiksi katsotaan oletetun ihmisryhmän arvottaminen alemmaksi kuin toiset ihmisryhmät esimerkiksi ihonvärin, äidinkielen, kulttuurin, uskonnon tai etnisen alkuperän perusteella. Rasismia käyttävät pyrkivät luomaan valta-asetelmia, jotka eri arvoistavat ihmisiä voimakkaasti ja vahingoittaa koko yhteiskuntaa. (Punainen risti 2024.)

3.3 Nainen, mies vai muu

Karvisen (2019, 2-7) mukaan sukupuoli rakentuu sosiokulttuurisesti ja se vaikuttaa voimakkaasti sukupuolen kokemiseen, ilmaisuun ja määrittelyyn. Kautta aikojen eri kulttuureissa sukupuolta on määritelty niin biologisten, anatomisten sekä seksuaalisten piirteiden kautta.

Myös lapsuuden sosialisatioprosessilla on koettuun sukupuoleen vaikutusta. Suomen yhteiskunnassa ihmisiä luokitellaan paljon sukupuolen mukaan (Kalliokoski & Karvinen 2019, 8). Esimerkiksi länsimaissa lapset on ohjattu leikkimään nukeilla tai paloautoilla. Kyseinen prosessi vahvistuu aikuisuudessa työelämässä tapahtuvassa segregaatiossa. Segregaatiossa sukupuolen mukaan tapahtuva eriyttäminen näkyyn tyypillisesti tilanteissa, joissa naisia kannustetaan haakeutumaan esimerkiksi hoitotyöhön ja miehiä rakennustyömaille. Raskin, Bergbomin, Czibalmosin, Mankkisen, Nykäsen, Teräsahon, Toivasen ja Yükselin (2023) mukaan Teräsaho, Tanhua ja Rantanen (2023) toteavat, että Suomessa on Eurooppaan verrattuna voimakasta segregatiota, vaikka naiset ovat verrattain kouluttautuneempia. Suomeen muuttaneiden koulutustasossa ei ole nähtävistä yhtä voimakasta eriytyneisyyttä. Nieminen, Sutela ja Hannula korostaa, että vuoden 2014 otannassa ulkomaalaistaustaisilla naisilla oli suhteellisesti enemmän tekniikan alan koulutusta ja vähemmän sosiaali- ja terveyden alan koulutuksia kuin suomalaisistaustaisilla. (Rask yms. 2023).

Ammattialojen sukupuolittuminen näkyy jo peruskoulun päättöluokalla jatko-opintoihin ohjaamisessa sekä ammattikoulussa. Opiskelijoita ohjataan edelleen sukupuolen mukaan eri aloille ja sukupuoli vaikuttaa myös peruskoulun oppilaiden omiin jatko-opintohakuvalintoihin. Syy ei ole pelkästään oppilasta ohjaavassa koulun henkilökunnassa vaan yhteiskunnassa. (THL 2023a). Rask ym (2023) kertovat sukupuolittamisen heikkenevän panostamalla erilaisten roolimallien ja esikuvien tuomiseen esille esimerkiksi oppilaitosten yritysvierailuiden, työelämä-tutustumisten ja mentorointien kautta. Myös naisten johtajuuden ja urakehityksen tukeminen sekä sukupuolitietoisien viestinnän vahvistaminen ovat hyviä keinoja segregaatian vähentämiseen (Rask ym. 2023).

Muutosta johdattaa laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta. Lain tarkoitus on estää sukupuoleen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Lailla edistetään naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parannetaan naisten asemaa työelämässä. Laki sitoo työelämän edustajien lisäksi myös muita viranomaisia kuten koulutuksen ja varhaiskasvatuksen järjestäjiä. Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava, että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat yhtäläisiä mahdollisuuksia sukupuolesta riippumatta. Konkreettisenä toimenpiteenä laissa määrätään tasa-arvosuunnitelma, johon kirjataan tulevat toimenpiteet ja tutkitaan menneiden toimenpiteiden onnistumista. Suunnitelmassa kiinnitetään erityistä huomiota opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin sekä opintosuoritusten arviointeihin. Suunnitelmaan kirjattavilla toimenpiteillä pyritään ehkäisemään ja poistamaan seksuaalinen häirintä sekä sukupuoleen perustuva häirintä. Lain toteutumista valvoo tasa-arvovaltuutettu ja yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. (Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986).

Vilkan (2010, 131) mukaan lapsilla tulee olla oikeus kasvaa ja kehittyä oman identiteetin mukaiseen sukupuoliin ja seksuaalisuuteen. Sukupuoli ei ole vain anatomiaa tai biologiaa. Monimerkityksellinen sukupuoli voidaan määrittellä myös koetun perusteella, joka voi olla sidonnainen biologisiin ominaisuuksiin tai henkilön kokemuksiin sukupuolesta, jotka muokkaavat henkilön sukupuoli-identiteettiä (Vilka 2010, 25-26).

Vilka (2010, 63) huomauttaa, että kulttuurissamme kummeksutaan lapsia, jotka eivät ilmennä sukupuoltaan heteronormien mukaan. Varsinkin poikalapset, jotka pukeutuvat mekkoihin tai leikkivät nukeilla ovat yhteiskunnassamme oudoksuttuja. Usein heitä koitetaan miehittää tai "parantaa". Tällaista lapsen taivuttelua normeihin Vilkan (2010, 63) mukaan onkin pidettävä lapsen kaltoinkohteluna. Poikamaisia tyttöjä yhteiskuntamme kohtelee paremmin ja heille löytyykin myös samaistumiskohteita lastenkirjoista ja -sarjoista. Arkinen eriarvoistamisen esimerkki on vaatetus. Suomessa vasta sota-ajan aikana naisten housujen käyttö alkoi hie- man yleistymään eikä siitä enää rangaistu. Vaikka sodan jälkeen yhteiskunta yritti saada naiset luopumaan housuista, ei siinä onnistuttu. Kuitenkin vasta 70-80-luvulla housuista tuli normaali asuste naisille eikä housuja enää vieroksuttu. Toisin on kuitenkin vielä nykypäivänä ha-meeseen pukeutuvan miehen kohdalla. (Turunen 2011, 21, 345.)

Kaikissa kulttuureissa sukupuolta ei määritellä lainkaan tai tietyn ajanjakson aikana. Nämä kulttuurit ovat vähemmistössä, mutta kuitenkin myös länsimaissa puhutaan esimerkiksi vauvoista vauvoina, vaikkakin syntymässä vauvalle sukupuoli määritelläänkin. Tämä kertonee, kuinka vähän sukupuolella on vauvana tai vauvalle merkitystä. Näennäinen vauvan sukupuolen merkityksettömyys ei kuitenkaan yllä intersukupuolisiin vauvoihin, sillä länsimaissa vauvalle määritellään sukupuoli syntymän jälkeen, on sukupuoli nähtävissä tai ei. (Karvinen 2019, 11.) Sukupuolen määrittely liittyy henkilötunnuksen saamiseen eikä prosessissa täyty lapsen oikeudet. Lapsiasiavaltuutettu Elina Pekkarinen onkin erittäin huolissaan Suomessa vallalla olevista käytänteistä ja lasten oikeudesta koskemattomuuteen (Lapsiasiavaltuutettu 2022).

3.4 Normit

Normit ovat tiedostamattomia oletuksia ja stereotyyppioita, jotka ohjaavat tapaamme tulkita ympärillä olevaa todellisuutta. Normit ovat pitkien aikojen saatossa muodostuneita ajatusmalleja. Osa normeista on elintärkeitä, mutta toiset eriarvoistavia sekä syrjiviä. Positiiviset normit ohjaavat ihmisten käytöstä uusissa tilanteissa. (Älä olet-Normit nurin! -opas 2013, 10; Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Normitietoisuus.) Esimerkiksi uusien ihmisten kätteleminen tavattaessa on yhteiskunnassa normaaliksi muodostunut käytäntö eli normi, joka näkyy oppilaitosten arjessa muun muassa vanhempien ja opettajien kohtaamisissa.

Syrjivät normit liittyvät yleisesti ottaen esimerkiksi sukupuoliin, seksuaalisuuteen, valkoisuuteen, terveydentilaan, yhteiskuntaluokkaan tai uskontoon. Esimerkiksi valkoisuuden normi

liittyy vahvasti suomalaisuuteen ja tästä normista hyöttyy valkoinen ihminen muun muassa työmarkkinoilla tai asunnonhaussa, kun taas tummempi ihoiselta saatetaan jatkuvasti kysyä hänen kotimaataan, vaikka se olisi Suomi. Näin ollen kyseessä ei olekaan ihonväri vaan valtasuhde. (Älä olet-Normit nurin! -opas 2013, 81; Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Normitietoisuus.) Valta itsessään ei ole negatiivista, sillä valta-asemasta voidaan saada aikaiseksi paljon positiivista (Älä olet-Normit nurin! -opas 2013, 22).

Sukupuolinormatiivisuuden ohjaamassa yhteiskunnassa sukupuolia on kaksi ja ne ovat vastakkaiset. Binäärinen eli kaksinapainen, mies/nainen-ajattelu ohjaa ajatuksia siitä mikä on sallittua tai odotettua eri sukupuolilta. Usein sukupuolinormatiivisuus nojaa stereotypioihin, joiden ympärille rakentuu myös tiedostamattomia käytänteitä ja toimintatapoja. (Kalliokoski & Karvinen 2019, 8.) Vilkan (2010, 25) mukaan sukupuoli on kehoon liittyvä ominaisuus, jonka tulkitaan määräävän toimintaamme maailmassa. Oletamme sukupuolen selittävän mielipiteitä, toimintaa ja arvomaailmoja. Arvioimme ja arvotamme toisiamme sukupuolen mukaan. Eikä yhteiskunnan päätöksenteko tai ratkaisutkaan ole irrallisia sukupuolesta. Voidaankin todeta, että sukupuolella on toimijan rooli yhteiskunnassa (Vilka 2010, 25).

Sukupuolinormatiivisuuden kanssa yhteydessä on usein heteronormatiivisuus. Heteronormatiivisuudessa ajatellaan, että seksuaalisuus tapahtuu binääristen sukupuolien välillä. Ja vaikka näin ei ajateltaisi, ovat myös homous ja lesbous heteronormatiivisuudessa sidoksissa vastakkaisiin sukupuoliin. Nainen pitää naisesta, joten hän määrittelee itsensä lesboksi. Pääasiassa länsimaissa ei enää tällaista kulttuurista tuotetta toisteta ja eikä seksuaalisuus määrittele sukupuolta. (Karvinen 2019, 5-6.)

Älä olet - Normit nurin - oppaan (2013, 7) mukaan yhteiskunnan normit vaikuttavat myös oppilaitosten arkeen, oppilaitokset eivät ole vapaita nykyisistä eikä menneistä valta-asetelmista. Normit näkyvät niin oppimateriaaleissa kuin opettajien ja opiskelijoiden puheessa sekä käytöksessä. Normikriittisyydellä ja normien tarkastelulla haitalliset normit huomataan ja niitä pystytään muuttamaan. Normikriittisyyden keinoin pystytään turvaamaan opiskelijoiden oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön sekä kunnioittamaan opiskelijoiden yksilöllisyyttä sekä itsemäärittelyoikeutta (Älä olet-Normit nurin! -opas 2013, 9). Opiskelijat eivät näe erilaisia tapoja elää ja olla, kun oppimateriaali toistaa syrjiviä normeja jättämällä esimerkiksi vammaiset tai transsukupuoliset materiaalista pois. Näin ollen monet toimintatavat ja oleminen muodot jäävät näkymättömiksi. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Normitietoisuus. 2024.)

Opettajalla on kiistämätön valta-asema opiskelijoihinsa nähden, mutta opettaja voi myös asemastansa käsin halutessaan purkaa myös syrjiviä normeja. Opiskelijat odottavat opettajalta oikeudenmukaisuutta ja opettajan velvollisuus auktoriteettina on luoda opiskelijoille turvallisuuden ja ryhmään kuulumisen tunnetta. Monipuolinen ja useita näkökulmia sisältävä opetus

antaa nuorelle välineitä ymmärtää itseään ja yhteiskuntaa. Tällä tavalla opettaja tukee myös nuoren kasvua ammattiin sekä aikuisuuteen. (Älä olet-Normit nurin! -opas 2013, 22-25.)

3.5 Substanssiosaamisen merkitys

Eskolan ja Whalgrenin (2013, 14-19) mukaan 1990-luvun alkuun asti opettaja on ollut oman oppiaineensa itsenäinen asiantuntija, mutta vuosikymmenen edetessä työelämän nopeasti muuttuneet rakenteet ja osaamistarpeet muokkasivat myös oppimiskäsitteitä. Oppimaan oppimisen merkitys kasvoi ja nousi substanssiosaamisen rinnalle. Ammatillisen opettajan substanssiammatti sisältää ammattiin liittyvän käytännön tiedon ja taidon sekä alan arvot, toimintakulttuurin, että asenteet (Vilppola 2023, 23). Vahva substanssiosaaminen ei enää yksinään riitä, sillä opettajan tulisi osata ohjata opiskelija analysoimaan, jäsentämään ja sovelta-
maan saatua tietoa (Eskola & Wahlgren 2013, 36).

Nopeatempoisen työelämän muuttuvat tarpeet vaativat opettajaa kehittämään itseään niin pedagogisesti kuin substanssiosaamiseltaan. Hiusalalla trendit muuttuvat kaksi kertaa vuodessa, keväällä ja syksyllä. Uusia tekniikoita ja tuotteita tuodaan markkinoille yhä tiuhenevaa tahtia. Uusia tutkimuksia julkaistaan jatkuvasti ja lait muuttuvat. Ihoa ja hiusta tutkitaan enenevässä määrin. Esimerkiksi auringon valon sekä ruskettumisen haitoista tiedetään nykyään enemmän kuin 1980-luvulla ja iholla viihtyvä talipunkki on nykytutkimusten valossa enemmän ystävällinen kuin vihollinen. Niin talipunkki kuin UV-säteily ovat olleet aiemmin erilaisessa maineessa kuin nykyään ja toimivatkin malliesimerkkeinä siitä, miten opettajan tulee seurata ammattinsa sekä siihen liittyvän tieteen kehitystä.

3.5.1 Esimerkki kauneudenhoitoalalta - ihon UV-resistenssi

The Skin Cancer Foundationin (2024) sivusto purkaa tummaihoisten ihosyöpään ja auringon polttamaan ihoon liittyviä myyttejä. Yleisimpiä uskomuksia ovat, että tumma iho ei pala auringossa tai tummaihoiset eivät voi saada ihosyöpää. National cancer instituutionin (NIH) mukaan Yhdysvaltojen Cancer Trends Progress -raportin mukaan ihon palaminen auringossa lisää ihosyöpään riskiä huomattavasti. Keskimääräisesti hieman alle 30 % kaikista tutkimukseen 2000-2020 osallistuneista olivat palaneet auringossa vähintään kerran kuluneen vuoden aikana. Etnisesti tarkasteltuna mustien prosentuaalinen osuus auringon polttamisesta kärsineitä oli 5,6 % ja latinoita (hispanic) 14,4 %. Vuosittain Yhdysvalloissa noin 33000 henkilöä tarvitsee lääketieteellistä hoitoa auringon polttamiin ja hoidettavia on kaikista etnisistä ryhmistä. Tutkimuksessa todetaan, että etnisuus tai ihon väri eivät ole riittäviä muuttujia määrittämään herkyyttä auringossa palamiselle, sillä ne eivät ole tarkkoja biologisia kuvaajia. (NIH 2012.) Skin Cancer Foundationin (2024) sekä Bairdin (2013) mukaan melaniini eli ihon väripigmentti imee itseensä auringon ultraviolettisäteilyä, mikä antaa lisää aikaa ennen kuin iho alkaa vaurioitua UV-säteilystä. Suurempi määrä melaniini ei siis estä UV-säteilyn vaikutusta iholla, eikä tumminkaan iho ole turvassa UV-säteiden vaikutukselta (Baird 2013).

Snellman ja Aitasalo (2022) esittelevät matkailijan terveysoppaassa ihotyypit palamisherkkyyden mukaan. Taulukko esitellään suuntaa antavana ja se perustuu Thomas B. Fitzpatrikin vuonna 1972 kehittämään taulukkoon. Fitzpatrikin taulukko perustuu ihon väriin ja ihon reaktioon auringossa. Taulukon avulla selvitetään, miten iho ruskettuu tai palaa altistuttuaan auringolle 45-60 minuutin ajan. Taulukko kehitettiin alun perin ohjaamaan valoterapiassa tai laserhoidoissa käytettävien laitteiden tehokkuuden säätöä. Taulukkoa kuitenkin käytetään laajasti erilaisissa yhteyksissä. Sharma ja Patel (2023) avaavat taulukon puutteita artikkelissaan National library of medicine:ssä. Fitzpatrikin taulukkoa ei voida heidän mukaansa pitää tieteellisesti tarkkana, koska se perustuu ihmisen omaan kokemukseen. Ihmiset ymmärtävät ihon ruskettumisen tai palamisen eri tavoin. Varsinkin tummemman ihon, 3 tyyppin jälkeen taulukkoon ei voi luottaa. Tiedemaailma on 70-luvun jälkeen kehittänyt erilaisia metodeja mitata ihon UV-resistenssia ja melaniinin määrää. Näistä metodeista tarkin ja yleisesti käytössä oleva mittaustilaite on spektrofotometri, joka huomioi mittauksessaan myös mahdolliset tulehdukset tai hemoglobiinin nousun. (Sharma & Patel 2023.)

3.5.2 Esimerkki hiusalalta - talipunkki

Talipunkki on löydetty yli kaksisataa vuotta sitten. Tarkempi löytöhetki ajoittuu vuosille 1841-1842, jolloin 0,35 mm pitkä *Demodex folliculorum* löydettiin. Noin kolmen viikon elinkaaren omaavia talipunkkilajeja tiedetään olevan yli 100 erilaista. Vain kahta erilaista talipunkkia tavataan ihmisillä, *demodex folliculorum* ja *demodex brevis*. Yleensä talipunkit eivät aiheuta iholla tai hiusjuurissa ongelmia vaan nämä ulkoloiset elävät tyytyväisinä ihohuokosissa ja karvatupissa syöden ihosoluja, hormoneja sekä talia. Talipunkit ovat yleisiä ja esiintyvyys terveillä aikuisilla vaihtelee 23-100 % välillä, kuitenkin vuoden 2022 julkaistun artikkelin mukaan esiintyvyys on todennäköisesti yli 90 %. (Rather & Hassan 2014; Smith ym. 2022.)

Duodecimin (1997) artikkelissa kerrotaan talipunkin olemassaolon ja sen mahdollisen yhteyden hiusten lähtöön ihmetyttävän aika ajoin hiusalan ammattilaisia. Tähän viittaavaa näyttöä ei ole tutkimuksissa löydetty. Duodecimin (1997) artikkelissa kuten myös vuoden 2014 Indian Journal dermatologyssa, että Molecular biology and evolutionin vuoden 2022 julkaisuissa todetaan talipunkin olevan suurimmalle osalle ihmisistä harmiton, mutta lisääntyessään tai eläessään epätasapainoisella iholla se saattaa aiheuttaa kantajalleen erilaisia harmeja. Talipunkit saattavat edes auttaa muiden mikrobien haitallista toimintaa ja sitä kautta laukaista tulehduksen tai allergisen reaktion, mutta tutkimukset eivät ole pystyneet varmentamaan talipunkin ja ihotautien tai reaktioiden yhteyttä. Toisaalta tutkimuksien tulokset vihjaavat tulevaisuuden symbioosista sekä siitä, että talipunkista voisi olla jopa hyötyä tiettyjä bakteereita vastaan. (Rather & Hassan 2014; Smith ym. 2022.)

4 Monimuotoisuus työelämässä

Pöyhönen ja Martikainen (2023) avaavat kansainvälistä muuttoliikettä ja liikkuvuuden ilmiötä niin kansainvälisesti kuin Euroopassakin. Erinäiset sodat, humanitaariset toimet ja pakolaisuus ovat kasvattaneet Euroopan maahanmuuttajien arvioidun määrän 1960-luvun 20 miljoonasta tämän päivän 87 miljoonaan. Kansainvälinen muuttoliike on muuttanut yhteiskuntien sosiaalisia, demografisia, kulttuurisia, taloudellisia ja poliittisia rakenteita. Muuttoliike ei vaikuta vain väestön määrään, rakenteeseen ja kehitykseen vaan se on suurempi kokonaisuus. Pöyhönen ja Martikainen (2023) painottavatkin superdiversiteetin tarkastelun tärkeyttä monitieteellisesti, sillä heidän mukaansa tiettyjen sosiaalisten kategorioiden tarkastelu yksinään ei riitä hahmottamaan monimuotoisuutta kokonaisuutena tai sen seurauksia. Etnisyys, äidinkieli, syntymämaa tai sukupuoli eivät yksinään muuta yhteiskuntaa ja siksi superdiversiteettiä tulisikin lähestyä monitieteellisesti huomioiden muun muassa kasvatuksen, kielen, yhteiskunnan sekä kulttuurin vaikutukset. Superdiversiteetti käsitteenä kuvaa kasvanutta monimuotoisuutta sekä sen risteymiä. Kompleksisempaa todellisuutta pyritään tutkimaan pohdinnan keinoin ja samalla pyritään löytämään eri toimijoille keinoja kohdentaa kehitystyötään. (Pöyhönen & Martikainen 2023).

Raskin ym. (2023) mukaan työelämän moninaisuutta voidaan tutkia eri tutkimusperinteiden kautta, joita on esimerkiksi sukupuolen tasa-arvo, intersektionaalisuus, superdiversiteetti ja monimuotoisuus. Monimuotoisuuden tarkastelun heikkoudeksi Rask ym. (2023) nimeävät yksiuulotteisen tavan hahmottaa erilaisuutta, sillä moninaisuuden ulottuvuudet ovat risteäviä. Monimuotoisuusprosessien edistäminen työpakoilla vaatiikin inklusiivisia, aktiivisia ja suunniteltuja toimintatapoja. Esimerkiksi monimuotoisuutta edistävien ja sukupuolitietoisien rekrytointiprosessien vahvistaminen lieventää segregatiota sekä lisää sukupuolten tasa-arvoa työelämässä (Rask ym. 2023).

Enenevässä määrin yritysten ja organisaatioiden arjessa kuuluu ja näkyy DEI. Kirjain lyhenne DEI tulee englanninkielisistä sanoista diversity, equality ja inclusion eli moninaisuus, tasa-arvo ja inklusio. Työelämän kansainvälistyttyä organisaatiot ovat ymmärtäneet, että näiden kolmen asian edistäminen hyödyttää kaikkia organisaatiossa työskenteleviä, ei vain vähemmistöön kuuluvia. (Männikkö 2023.) Työterveyslaitoksen sekä Raskin ym. (2023) mukaan organisaation monimuotoisuus ja inklusiivisuus lisäävät hyvän maineen lisäksi työhyvinvointia, henkilöstön luovuutta, uusien asiakasryhmien tavoitettavuutta ja taloudellista kannattavuutta. Moraalisesta näkökulmasta monimuotoisuus ei hyödytä vain organisaatiota vaan lisää myös yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Eri väestöryhmien ollessa edustettuina eri työtehtävissä ja organisaatioissa tasa-arvoinen ja yhdenvertainen yhteiskunta on mahdollisempi saavuttaa. Pelkkä erilaisuuden olemassaolo ei takaa monimuotoisuudesta saatavia hyötyjä vaan se vaatii hyvää johtamista, inklusiivisia työtapoja ja psykologista turvallisuutta. (Työterveyslaitos 2024; Rask ym. 2023.)

Psykologinen turvallisuus työyhteisössä tarkoittaa ilmapiiriä, jossa on turvallista ottaa sosiaalisia riskejä. Psykologisen turvallisen tilan syntymisen luomisessa erityisvastuussa ovat työyhteisön johto sekä vastuuasemien toimijat. Jokaisella on kuitenkin oma vastuu turvallisen ilmapiirin syntymisestä. Psykologisesti turvallisessa työyhteisössä uskalletaan esittää kysymyksiä, myöntää virheitä, ehdottaa ideoita ja kyseenalaistaa. Tällaiset työyhteisöt ovat oppivampia, luovempia ja tuottavampia. Tausta ajatuksena toimii se, että uusi on tuntematon ja virheistä oppii. (Kaitala & Toivanen 2021.)

Työelämän monimuotoisuusohjelmassa (11, 2021) Nieminen (2020) toteaa yhdenvertaisuuden edistämisen jäävän työelämässä usein irralliseksi osaksi organisaation toimintaa. Tästä syystä useat työpaikat toivovatkin vertaistukea, hyvien käytänteiden jakamista, koulutusta ja ulkopuolista ohjausta. (Terveys- ja elinkeinoministeri 2021.) Työelämän ja organisaatioiden tueksi muuttuvien lakien, hallitusohjelmien ja kansainvälistymisen kanssa on luotu monia oppaita, kuten sosiaali- ja terveysministeriön vuonna 2015 laatima Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksissa, työpaikoilla ja viranomaistyössä. Kyseinen tietopaketti antaa kehittämissuhteita ja käytännön vinkkejä, miten syrjintää ennaltaehkäistään ja moninaisuus voidaan huomioida työpaikoilla, virastoissa sekä oppilaitoksissa. Tietopaketti sisältää konkreettisia vinkkejä muun muassa tasa-arvosuunnitelmaan sisällytettävistä asioista ja niiden toimeenpanosta. Esimerkkinä muun muassa wc-tilojen esteettömyyden varmistaminen niin liikuntarajoitteisten kuin kaikkien sukupuolienkin näkökulmasta. (Tanhua, Mustakallio, Karvinen Huuska & Aaltonen 2015, 2, 23.)

Raskin ym. (2023) mukaan kyse ei ole enää siitä, että haluammeko me monimuotoisemman työelämän vaan siitä, miten me parhaiten käsittelemme olemassa olevaa superdiversiteettiä. Yhteiskunnan ja työelämän muuttuessa ja monimuotoistuessa kapea alaiset tutkimuskohteet ja yksipuoliset prosessit eivät enää toimi. Työelämä ja yhteiskunta tarvitsee joustavuutta ja mukautuvuutta edistääkseen yhdenvertaisuutta. (Rask ym.2023.)

5 Inklusiivinen pedagogiikka

Organisaatioilla, kuten myös oppilaitoksilla on erilaisia tapoja varmistaa yhdenvertaisuuden ja syrjimättömyyden toteutuminen. Yksi näistä tavoista on kirjoittaa tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma, joka on laissa säädetty tehtäväksi yli 30 henkilöä työllistävillä yrityksillä. Samainen laki määrää, että koulutuksen järjestäjällä on oltava suunnitelma oppilaitokselle yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.) Stadin ammatti- ja aikuisopiston tasa-arvo yhdenvertaisuussuunnitelma perustuu vuonna 2019 teetettyyn opiskelijakyselyyn, henkilöstön keskustelutilaisuuksiin ja henkilökunnan koulutustilaisuus Pedaboosteriin sekä tasa-arvokoulutuksien havainnoiteihin. Toimenpidesuunnitelmaan on listattu kaksi keskeistä ja konkreettista tavoitetta. Ensimmäinen on perustaa anonyymi ilmoituskanava opiskelijoille, jotka haluavat tuoda esiin havaitsemiaan epäkohtia ja toinen on sukupuolittamattomien WC- ja pukuhuonetilojen tuominen jokaiseen toimipisteeseen. Suunnitelmassa kartoitetaan oppilaitoksen sen hetkinen tila ja toimenpiteiden edistymistä sekä vaikutuksia seuraamaan nimitetään toimipaikoilta tasa-arvoagenteja. Oppilaitoksen johtoryhmä on hyväksynyt suunnitelman ja valitut toimenpiteet. (Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma Stadin AO:ssa 2021.)

Lukion vuoden 2019 opetussuunnitelman perusteissa kerrotaan lukio-opetuksen edistävän yhdenvertaisuutta ja sukupuolten tasa-arvoa sekä demokratiaa ja hyvinvointia (OPH 2019). Lukiot ovat ottaneet vastuun kasvattaa oppilaistaan ja opiskelijoistaan erilaisuutta ymmärtäviä ja kunnioittavia (Karkulehto & Rossi 2018, 45). Samanlaista painotusta ei ole havaittavissa ammatillisen koulutuksen laissa. Laissa koulutuksen lisätavoitteeksi on listattu opiskelijoiden kehittymisen tukeminen hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi sekä yhteiskunnan jäseniksi. Opiskelijan muissa oikeuksissa ja velvollisuuksissa opiskelijaa kuitenkin velvoitetaan käyttäytymään muita kiusaamatta ja syrjimättä. (Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017.)

Vuoden 2021 elokuussa voimaan tullut oppivelvollisuuslaki laajensi oppivelvollisuuden koskemaan nuoria 18 ikävuoteen asti. Vuodesta 2021 oppivelvollisuuslaki on koskenut toisen asteen opetusta, jolloin myös opetuksen maksuttomuus laajeni koskemaan lukioita ja ammatillista opetusta. (OKM 2021.) Lain alussa luvussa 1 kirjataan lain tavoitteet, jotka kuuluvat seuraavaltapäin: ”Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti. Lisäksi oppivelvollisuuden tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia. Oppivelvollisuuteen kuuluvan opetuksen ja koulutuksen tavoitteista säädetään erikseen.” Tavoitteet tukevat tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, hyvinvoinnin ja sivistyksen kehittymistä. (Oppivelvollisuuslaki 1214/2020.)

5.1 Feministinen pedagogiikka

Feminististä pedagogiikkaa on kehitetty 1980-luvulta lähtien, vaikka kyseisen pedagogiikan juuret voidaan löytää 1970-luvulta Paulo Freiren sorrettujen pedagogiikasta. Vuosien aikana tämän kriittisen pedagogiikan intressi on siirtynyt pelkästä sukupuolesta intersektionaalisten erojen problematiikkaan opetuksessa. (Ojala 2018, 14-15.) Saresma (2018, 26) avaa intersektionaalisuuden vaikuttavuutta opetukseen yksinkertaisen opettajan toteamuksen kautta: “hei, meillähän on täällä yksi poikakin mukana”. Arkipäiväinen toteamus, joka liittyy stereotyyppiin käsityksiin, jonka myötä voi tulla kohdelluksi eri tavalla. Intersektionaalisuus itsessään tarkoittaa sitä, että ihmiset eroavat toisistaan useilla eri tavoilla, kuten seksuaalisuudeltaan, ihonväritään, varallisuudeltaan tai esimerkiksi ruumiilliselta kyvykkyydeltään. Näihin yksilöllisiin eroihin nivoutuu erilaisia valtahierarkioita ja normeja. Yksilö voi siis tulla syrjityksi tai eriarvoistetuksi samanaikaisesti useammasta eri syystä (THL 2023b). Saresman (2018, 27) mukaan Suomessa edelleen valta-asema on valkoisuudella, miehyydellä, heteroseksuaalisuudella sekä keskiluokkaisuudella. On hyvä muistaa, että suurin osa opettajista Suomessa kuuluu valkoiseen, akateemisesti koulutettuun keskiluokkaan (Saresma 2018, 30). Intersektionaalisuuden ydinsanoma on se, että huomion kiinnittäminen pelkkään sukupuoleen ei riitä. Syrjityksi ja eriarvoistetuksi voi tulla samaan aikaan useammalla eri tavalla ja useasta eri syystä. Muutosta edistääkseen opettajan tulee ensin tunnistaa omat lähtökohdat ja etuoikeudet. Erilaisuuden havaitseminen ja arvostaminen estää kulttuurista kloonausta. Kulttuurisessa kloonauksessa samanlaiset ja näköiset ihmiset jakavat samat arvot, jolloin “erilaisen” on sopeuttava tullakseen “hyväksytyksi”. (Saresma 2018, 32-33).

Feministisen pedagogiikan ajatuksena on purkaa muun muassa opetukseen sisäänrakennettuja rodullistamisen ja seksualisoimisen käytäntöjä. Opettajan tulisi pyrkiä näkemään oma asemansa yhteiskunnassa ja sen vaikutus opetettaviin sisältöihin. Opettaja ei voi siis olettaa, että opiskelijat tunnistavat itsensä opetettavista sisällöistä, sillä jokaisen oma asema yhteiskunnassa vaikuttaa tulkintaan. (Ojala 2018, 19.) Jotta pedagogiikka on antirasistista, opettajan tulee aktiivisesti tunnistaa, puuttua ja korjata rasistisia ilmentymiä. Opettajalle tärkeä ominaisuus on reflektoida vallan ja henkilökohtaisten ominaisuuksien välistä suhdetta ja tutkia omia ennakkoluulojaan ja toimintatapojaan. (Ahmed & Eid 2018, 93.)

5.2 Tasa-arvoinen pedagogiikka

Suomen koulujärjestelmän ja yhteiskunnan on vallannut tasa-arvoisuuden illuusio, joka on vaikeuttanut keskustelua ihmisten eroavaisuuksien vaikutuksesta opettamiseen sekä oppimiseen. Koululaitos on mukana luomassa myyttiä suomalaisesta yhtenäisestä ihmisryhmästä, mikä hankaloittaa esimerkiksi rakenteellisen rasismien purkamista. Tämänkin päivän normiop-

pilas edustaa valtaväestöä niin seksuaaliselta suuntautumiseltaan kuin sukupuoleltaan. (Ahmed & Eid 2018, 83-84.) Saresman (2018, 32) mukaan kyseinen illuusio on murentumassa jatkuvasti heikentyvien Pisa-tulosten myötä.

Sukupuolisensitiivisyydellä voidaan lisätä lasten osallisuuden ja toimijuuden mahdollisuutta, mikä tukee itsetunnon kehitystä ja kasvua. Sukupuolisensitiivisyyden kulmakivi on itsereflektointitaito ja ymmärrys sukupuoleen liittyvien stereotyyppien vaikutuksesta niin yhteiskunnallisella kuin yksilölliselläkin tasolla. On tärkeää muistaa, että sukupuolisensitiivisyydessä ei pyritä sukupuolineutraaliuteen. Onnistuneen tasa-arvokasvatuksen edellytys on koko kasvatusiin sitoutuneisuus samoihin periaatteisiin. (Kalliokoski & Karvinen 2019, 8-9.)

5.3 Biologian merkitys pedagogiikassa

Kasvatuksen ja opetuksen kannalta on ymmärrettävä myös ihminen biologisena olentona. Aivot, keho ja hermosto ohjaavat ihmisen kehitystä, toimintaa ja kasvua. Käyttäytyminen muovautuu läpi elämän ja kumpuaa biologiasta, vaikka biologia on vain pieni osa ihmisyyden koko kuvasta. Lapsen ja nuoren hyvää kehitystä on helpompi tukea, kun ymmärretään ihmisen monimutkaiset järjestelmät ja niiden välisiä vuorovaikutussuhteita. (Sajaniemi, Suhonen, Nislin & Mäkelä 2015, 9-11.) Ihmisen biologia on kokonaisuudessaan kompleksinen systeemi, jonka tärkein lainalaisuus on jatkuva muutos. Pieni muutos mikrotasolla voi johtaa suuriin seurauksiin. Tästä syystä pienten muutosten logiikalla hyvä kasvattaa hyvää ja lisää samankaltaisten tapahtumien todennäköisyyttä. Opetustyössä on tiedostettava miten jonkin asian vahvistaminen tai huomiotta jättäminen voi vaikuttaa pitkällä aikavälillä. (Sajaniemi & kump. 2015, 12.)

Ihminen etsii, kuten kaikki elävä tekee, sillä se on elämisen perusedellytyksiä. Etsimällä löydetään turvaa, mielihyvää, uutta ja myös muun muassa vaaraa. Etsivä käyttäytyminen on normaalia biologista toimintaa. Etsivän löytäessä uutta vapautuu välittäjäainetta nimeltä dopamiini, joka aiheuttaa voimakasta mielihyvän tunnetta. Dopamiini on välttämätöntä myös oppimisen kannalta, sillä se ohjaa aivoja etsimään uutta ja ihmisen hakemaan lisää dopamiinista saatavaa mielihyvää. Uuden etsiminen muovaa aivoja läpi elämän ja tukee elinikäistä oppimista sekä avoimen mielenlaadun kehittymistä. (Sajaniemi & kump. 2015, 16-17.) Uuden tiedon siirtyminen muistiin vaatii myös aivojen, solujen ja hormonien aktivoitumista. Muistitoiminnoista vastaavan aivoturson eli hippokampuksen aktivoituessa, kehon sisäiset ja ulkoiset tapahtumat alkavat tallentua muistiin ja mieli alkaa rakentamaan kartastoa, jonka avulla pystytään ymmärtämään maailmaa sekä erilaisia ilmiöitä. (Sajaniemi & kump. 2015, 25-26, 38.)

Tunteita, ajatuksia sekä käyttäytymistä ohjaavaan tiedonkäsittelyyn osallistuva etuotsalohko saavuttaa kehityksensä huipun vasta noin 25-vuotiaana. Aivot kehittyvät ja muokkautuvat läpi elämän. Aivojen kehitys on vain hitaampaa alun nopeiden muutosten jälkeen. (MLL 2023.) Nuoruusiässä heikot hermosoluyhteydet katoavat ja aktiivisessa käytössä olleet vakiintuvat pysyviksi. Ympäristö ja nuoren toiminta vaikuttaa siihen mitkä yhteydet lakkaavat. Tästä

syystä nuori tarvitseekin paljon harjoitusta niillä osa-alueilla, joiden halutaan säilyvän. Uusia hermosoluyhteyksiä eli synapseja muodostuu vielä myöhemmällä iällä, mikäli aivoja opitaan käyttämään. 18-vuotiaan aivojen synapseja arvioidaan olevan jäljellä yhtä paljon kuin kahdeksan kuukauden iässä. Määrä on noin puolet kahden vuoden iässä olevasta synapsien määrästä, jolloin hermosolujen yhteyksien määrä on korkeimmillaan. (Sajaniemi & kump. 2015, 63. / MLL 2023.)

Ihminen kiinnittää luonnostaan huomiota ympäristön vaaroihin, sillä siitä on ollut kiinni eloon jääminen. Myönteisiin asioihin keskittyminen vaatii enemmän ponnisteluja. Sen lisäksi, että kielteiset asiat huomataan helpommin, ne myös jäävät muistiin tehokkaammin kuin myönteiset asiat. (Sajaniemi & kump. 2015, 157.) Negatiivinen mieli on valmiustilassa ja herkkä uupumaan. Positiivisesti virittäytyneet aivot vahvistavat oppimista sekä vähentävät ahdistuneisuutta. Positiiviset sosiaaliset yhteydet vahvistavat myös tahdonvoiman kehittymistä. Hyvässä ja turvallisessa ryhmässä uuden oppiminen, luovuuden kehittyminen ja yhdenvertaisen yhteenkuuluvuuden mahdollisuudet ovat parhaimmillaan. Psykologiseen ja sosiaaliseen turvallisuuden tulee kiinnittää enenevässä määrin huomiota. Turvan hetkellinen heikkeneminen vaikuttaa eri lailla eri ihmisiin. Toinen voi kokea sosiaalista epävarmuutta tai psykologista uhkaa tilassa, jossa toinen kokee olevansa turvassa. Aikuiset määrittävät omalla reagoinnillaan ja ympäristön lukutaidolla, miten lapset ja nuoret ympäristönsä kokevat. Turvallisuuden kokemus on suuresti sosiaalinen kokemus. Klassisen filosofian hyveet, kuten oikeudenmukaisuus, ystävällisyys sekä kohtuullisuus ovatkin helposti sisällytettävissä koulujen opetussuunnitelmiin. Arvojen ja hyveiden sisäistäminen vaatii harjoittelua ja opettelu. (Sajaniemi & kump. 2015, 80, 159, 196-197.)

6 Havainnointi

Havainnoinnin kohteena oli toimeksiantaja organisaation opiskelijoille avoimesta kirjastosta löytyvät hius- ja kauneudenhoitoalan oppikirjat. Havainnoitavat kirjat on kirjoitettu vuosien 1997 ja 2023 välillä. Kaksi kirjaa on saman henkilön kirjoittamia. Yksi kirjoista on ehostamiseen liittyvä ja yksi kauneudenhoitoalaan, loput kirjoista ovat hiusalan kirjoja.

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui systemaattinen havainnointi, sillä valmiita rekistereitä ei pystytä tässä havainnoinnissa hyödyntämään. Kyselylomakkeella ei saada tarvittavaa tietoa aiheesta, sillä kyselyn vastaajien olisi pitänyt lukea ja havainnoida kaikki havainnoinnin kohteena olleet oppikirjat.

Systemaattisen havainnoinnin kohteena on toiminta, joka on silmin havaittavissa tai muulla tavoin mitattavissa. Havainnoinnin perusteella ei voida tehdä esimerkiksi tulkintoja, miten ihmiset tutkittavan asian ovat kokeneet. Ihmisen toiminnan lisäksi systemaattista havainnointia

voidaan hyödyntää lehtien, mainoksien, kirjojen, kuvien ja esimerkiksi pöytäkirjojen havainnointiin. Havainnointi ei saa olla mielivaltaista ja sen tulee suuntautua aina tutkittavaan aiheeseen. (Vilka 2021, Tutkimusaineiston keräämisen tavat.)

Systemaattiseen havainnointiin valikoitui kuusi suomenkielistä oppikirjaa ja yksi englanninkielinen kirja verrokiksi. Oppikirjoja havainnoitiin systemaattisesti lukemalla ja katsomalla oppikirjojen kuvien henkilöitä. Oppikirjoista tehdyt havainnot kirjattiin järjestelmällisesti taulukoon. Havainnot jaoteltiin kahdeksaan osa-alueeseen, jotka myöhemmässä vaiheessa jaoteltiin neljään isompaan osa-alueeseen. Osa-alueet valikoituivat havainnointien perusteella tulleiden aiheiden yhtäläisyyksien mukaan.

Havainnoinnissa ei kiinnitetty huomiota oppikirjojen rakenteeseen tai aiheeseen. Havainnoinnin kohteena oli oppikirjojen inklusiivisuus. Havainnointia lähestyttiin tutkimuskysymyksen kautta. Havainnoinnin päätutkimuskysymykseksi nousi seuraava:

-Miten hius- ja kauneudenhoitoalan oppikirjat huomioivat inklusiivisuuden.

Täsmäntäviksi ja systemaattista havainnointia ohjaaviksi lisäkysymyksiksi valikoitui seuraavat:

- Vahvistavatko oppikirjat stereotyyppiä.
- Perustuvatko oppikirjat tutkittuun tietoon.
- Noudattavatko oppikirjat nykyä sääntöä.
- Onko oppikirjoissa syrjiviä ilmaisuja.

6.1 Systemaattinen havainnointi

Systemaattinen havainnointi aloitettiin taulukoimalla havainnoitavat kohdat. Havainnointitaulukko toimi niin sanottuna tarkistuslistana, johon kirjoja lukiessa ja havaintoja tehdessä pysytti palaamaan. Taulukon Taulukko 1) pääotsikot alkavat kirjan ja kirjoittajan nimellä, sekä painovuodella. Nämä tiedot jätettiin julkaistusta havainnointitaulukosta pois tutkimuseettisistä syistä. Tämän jälkeen tulee sukupuolittaminen, etnisyyden mainitseminen, kuvien inklusiivisuus, kiharan hiuksen tai kihara-asteikon mainitseminen, substanssin oikeellisuus/väite, lähteiden ajantasaisuus, tummaan ihoon liittyvät huomiot ja viimeisenä muuta.

Suomenkielisten kirjojen inklusiivisuuden tutkimus

Kirja	Sukupuolittaminen	Etnisyyden mainitseminen	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen tai kihara-asteikon mainitseminen	Substanssin oikeellisuus/väite	Lähteiden ajantasaisuus	Tummaan ihoon liittyvät huomiot	Muuta
-------	-------------------	--------------------------	-----------------------	---	--------------------------------	-------------------------	---------------------------------	-------

Taulukko 1: Havainnointitaulukon osa-alueet

Sukupuolittamisessa kiinnitettiin huomiota kohtiin, jossa mainitaan sukupuolet. Toisaalta taulukkoon nousi myös kohtia, joissa käytettiin sukupuolineutraalia ilmaisua, kuten ammattilainen tai parturikampaaja. Etnisyyden mainintaan tai etnisyyteen liittyviä asioita kerättiin seuraavaan sarakkeeseen. Tälle sarakkeelle nousi maininnat ihmisroduista sekä oletukset eri kansalaisuuksien ominaisuuksista. Kuvien inklusiivisuutta tarkasteltiin moninaisuuden näkökulmasta. Miten erilaiset ihmiset kuvissa näkyvät ja toistavatko kuvat esimerkiksi stereotyyppioita tai valta-asemia. Kiharan hiuksen tai hiuksen kiharuuteen liittyvän asteikon mainitsemisen tyyliä havainnoitiin eli liittykö havaintuihin mainintoihin esimerkiksi oletuksia ja stereotyyppioita. Substanssin oikeellisuuteen liittyviin havaintoihin kirjattiin vanhentunutta tai kyseenalaista tietoa sekä väittämiä. Lähteiden ajantasaisuuteen ei kirjattu mahdollisia kirjan lopussa olevia lähteitä vaan sisällöstä esiin tulevia lähteitä tai tutkimuksia. Tummaan ihoon liittyvät huomiot keräsivät pääasiassa tumman ihon UV-resistenssiin liittyviä väittämiä. Muuta kohtaan kirjattiin havainnot, jotka eivät suoraan liittyneet muihin taulukon sarakkeisiin, mutta kiinnittivät havainnoijan huomion.

Havainnoinnin aineistoa koottiin taulukoinnin avulla useamman osa-alueen kattaviin osa-alueisiin. Osa-alueiksi valikoitui fysiologiset ominaisuudet, kunnioittava ja yhdenvertainen kieli sekä kirjoittajan vastuu, joka jakautui vielä syrjintään ja tietoperustaan.

6.2 Havainnoinnin tulokset

Kirjojen kirjoitus- tai painovuosi ei juuri vaikuttanut sisällön inklusiivisuuteen. Vuonna 2009 painettu englanninkielinen verrokkikirja oli selkeästi inklusiivisin eikä se kerännyt yhtään negatiivista tai kyseenalaista huomiota taulukkoon. Vuonna 1997 kirjoitettu kirja keräsi eniten negatiivisia ja kyseenalaisia huomioita. Kauneudenhoitoalan kirjassa, jonka vuoden 2023 uudistettua painosta havainnoitiin, löytyi maininta roduista, mustan ihon palamattomuudesta auringossa, stereotyyppien vahvistamista sekä vuoden 1954 julkaistujen vartalotyyppien listaus.

6.2.1 Fysiologiset ominaisuudet

Fysiologisiin ominaisuuksiin nousi 12 eri havaintoa. Havaintoja kerättiin sukupuolittamisesta, ihmisrotuihin viittaamisesta ja kiharan hiuksen huomioimisesta.

Havaintoja sukupuolittamisesta tehtiin yhteensä 6, niistä neljä oli positiivista ja 2 negatiivista havaintoa. Neljässä kirjassa seitsemästä ei ollut sukupuolittamista vaan mainittiin asiakkaat, ammattilaiset, parturikampaajat ja hiustenleikkaustekniikat. Näissä kirjoissa ihoon, palveluihin tai hoitoihin ei liitetty sukupuolta. Yhdessä näistä kirjoista esimerkkiasiakkaat olivat kaiken ikäisiä ja asiakkaissa oli niin nais- kuin miesoletettuja.

Yhdessä kirjoista oli vain naisoletettuja. Kirja oli suunnattu naisille ja kirjassa puhuttiin naisista. Kahdessa kirjoista puhuttiin naisista ja miehistä useassa kohdassa. Kirjoissa mainittiin sukupuolet myös kohdissa, joissa sillä ei ollut merkitystä.

Hiusten pintakerroksen sulkeminen pitää tehdä aina pesun jälkeen riippumatta hiusten laadusta tai kunnosta. Niin miesten, naisten kuin lastenkin.

Havaintoja rodullistamiseen liittyen tehtiin 6. 5 havainnoista viittasi ihmirotuihin ja 1 kiharaan hiukseen. Kolmessa kirjoista mainitaan kansalaisuuden, alkuperän tai maanosan vaikutus hiuksen laatuun.

Afrikasta peräisin olevilla ihmisillä on lähes poikkeuksetta hyvin kiharat hiukset, puhutaankin niin sanotuista afrohiuksista. Afrikkalaista alkuperää olevien ihmisten hiuksen paksuus voi kuitenkin vaihdella huomattavasti, hyvin ohuen silkkisen afrohiuksen ja erittäin karkean paksun afrokiharan välillä.

Aasialainen hius on aina, suora, pyöreä ja runsaasti rasvaa sisältävä.

Neljässä kirjassa mainittiin ihmisrodut, eri rotuiset ihmiset tai rotu mainittiin ihmisten yhteydessä. Kirjat, joista tehtiin havainnot rodullistamisesta olivat kirjoitettu tai painatettu vuosina 1997, 2012, 2020 ja 2023.

Androgeeninen hiustenlähtö on tyypillisempää valkoisilla ihmisroduilla, ja se voi alkaa milloin tahansa hyvinkin nuorena, 12-40 vuoden iässä.

Erirotuisilla ihmisillä on tyypillisesti toisistaan poikkeavat hiusten taipuisuuteen vaikuttavat geeniperimät.

6.2.2 Kirjallisuudessa hyödynnetty tietoperustasta

Kirjallisuudessa hyödynnettyyn tietoperustaan nousi 13 eri havaintoa. Havaintoja kerättiin substanssin oikeellisuudesta, lähteiden ajantasaisuudesta, ihon palamisesta ja muista huomioista. Havaintoja lähteiden käyttöön ja ajantasaisuuteen liittyen sekä tutkimustuloksiin tukeutumiseen tehtiin 4 substanssin oikeellisuudesta, 3 lähteiden ajantasaisuudesta, 3 ihon palamisesta ja 3 muista huomioista.

Kolmessa kirjoista käytetään lähteinä kirjaa huomattavasti vanhemmasta tietolähteestä. Toisessa vuonna 2020 painetussa kirjassa on sitaatti vuoden 1996 Suomen lääkirilehdestä ja toisessa samana vuonna painetussa kirjassa käsitteet ja merkit on muokattu vuonna 1984 julkaistun kirjan perusteella. Vuonna 2023 painetussa kirjassa käytetään lähteenä vuoden 1954 julkaistua William Sheldonin kirjoittamaa kirjaa Atlas of Men. Yhdessä näistä kirjoissa mainitaan

ravitsemustieteellisen tosiasian perustuvan lukuisiin tutkimuksiin, mutta yhtään aiheeseen liittyvää tutkimusta ei ole mainittu tekstissä tai kirjan lähdeluettelossa.

Vuonna 1997 painetussa kirjassa käsitellään pikkulapsille tehtävää värjäys- tai permanenttikäsittelyä. Käsitteilyiden tekemistä pikkulapsille ei kielletä, mutta niiden tekeminen todetaan hankalaksi lapsen pienen koon vuoksi. Samaisesta kirjasta havainnoitiin permanentin suunnittelukaavake, jossa kysyttiin asiakkaan terveystietoja, kuten kuukautisista ja raskauksista. Terveystietoja kerättiin myös vuoden 2023 painetun kirjan perustietokortissa.

Vuonna 1997 ja 2020 painetuissa kirjoissa kirjoitettiin talipunkeista. Vuoden 1997 kirjassa viitattiin tutkimukseen. Kyseinen tutkimus on suoritettu hiusalan liikkeessä liikkeen asiakkaille. Yhteensä tutkimukseen osallistui 92 henkilöä. Kirjan mukaan tutkimuksen tutkijana toimi Helsingin Yliopiston Filosofian maisteri, Haartman instituutin Bakteriologian ja immunologian osastolta. Kyseisessä tutkimuksessa punkin mahdollisista vaikutuksista kirjoitetaan seuraavaa.

Punkit saattavat vaikuttaa hiuksen hyvinvointiin tukkimalla mekaanisesti hiusjuuria, käyttämällä ravinnokseen talia tai tuhoamalla epiteelikudosta. Kaikkien em. johdosta hiusjuuri saattaa lopettaa kasvunsa ja siirtyä ennenaikaiseen lepovaiheeseen, minkä johdosta kasvuvaiheinen hius putoaa pois.

Samalla aukeamalla kirjan kirjoittaja kirjoittaa olettamuksen.

Yhden hiusjuuren mukana on saatu esiin jopa kuusi talipunkkia kerralla, mikä antaa olettaa, että punkkeja voi olla samassa hiustupessa vieläkin enemmän. On selvää, että tällöin kyseinen hius joutuu kilpailemaan ravinnosta.

Saman kirjoittajan vuoden 2020 painetussa kirjassa kerrotaan myös talipunkista, mutta aikaisempaa eikä uudempaa tutkimusta ole mainittu. Samainen väite ravinnosta kilpailemisesta löytyy uudemmastakin kirjasta. Kirjassa on myös väite talipunkin roolista ihmisen iholla.

Talipunkki ei kuulu ihmisen normaaliflooraan.

Vuoden 2020 painetussa kirjassa puhutaan niin sanotusta juhannusshokista ja valon vaikutuksesta hiustenlähtöön. Kirjassa kerrotaan keskiyön auringon ja kaamosajan vaikuttavan hiusten lähtöön, etenkin valoherkillä ihmisillä. Samaisessa kirjassa pohditaan hiuksen ydinkerroksen olemassaolon tai sen puuttumisen syitä. Kummallekaan ilmiölle, juhannusshokki tai ydinkerroksen merkitykselle, ei kirjassa mainita tietoperäistä lähdettä. Ydinkerroksen puuttumisen syistä on tehty kuitenkin lista, josta voi esimerkiksi seuraavaa lukea.

Hoitoaineen käyttämättömyys tai virheellinen valinta tai väärä käyttötapa.

Kahdesta kirjoista löytyy ihon sävyyn liittyvä taulukointi. Toinen on hyvin vaaleasta tummaan ihoon. Tumma oliivi -sävyyn kohdalla lukee, ettei kyseinen iho pala juuri koskaan ja muissa paitsi tummassa ihossa on maininta auringon vaikutuksesta ihoon. Toisessa kirjoista käytetään Fitzpatrickin taulukkoa, jossa valoihotyyppi VI ei pala auringossa, reaktiota auringossa kuvataan palamattomana ja ihon ulkonäköä kuvataan rodullistamalla. Kirjassa ei tarkemmin kerrota, miten taulukkoa tulisi tulkita tai käyttää.

ei pala koskaan

musta iho, afrikkalaisten rotujen iho

6.2.3 Syrjimättömyys

Syrjimättömyyteen nousi 17 eri havaintoa. Havaintoja kerättiin rodullistamisesta, kiharan hiuksen huomioimisesta, kuvien inklusiivisuudesta, sukupuolittamisesta ja muista huomioista. Havaintoja rodullistamisesta tehtiin 3, kuvien inklusiivisuudesta 7, sukupuolittamisesta 1 ja 3 muita huomioita kohtaan.

Hiusalaan liittyvistä viidestä kirjasta yhdestäkään ei löytynyt kiharan hiuksen taulukkoa. Taulukkoa, jossa kihara määritellään 2a:n ja 4c:n välillä, 1 on suora hius. Kiharan hiuksen kiharuutta havainnollistettiin kuvin ja sanoin kahdessa kirjassa. Kolmessa näistä viidessä ei ollut kiharatyyppeihin liittyvää havainnollistamista kuvin eikä sanoin. Kirjoissa mainitaan kiharat hiukset luonnonkiharoina yleisellä tasolla, afrokihara kemiallisesti käsiteltyjen permanentattujen hiusten kanssa yhdessä tai mainitaan kiharamman hiuksen kuivuus. Vuoden 1997 painatussa kirjassa afrokiharaa kuvailtiin n-sanan avulla.

Verrokkikirjan kuvat ovat monimuotoiset. Kuvissa esiintyy nais- ja miesoletettuja sekä ihon sävyiltään erilaisia ihmisiä. Neljässä kirjassa on kuvia vain valkoisista ihmisistä. Yhdessä kirjassa on vain mikroskooppikuvia hiuksista ja hiuspohjista. Samaisesta kirjasta löytyy muutama mainos, joissa on vain valkoisia ihmisiä. Ihon hoitoon liittyvässä kirjassa on vain valkoisesta ihosta kuvia.

Yksi kirjoista kertoo puhuvansa vain suomalaisesta hiuksesta. Ja ehostukseen liittyvä kirja kertoo olevansa suomalaiselle naiselle suunnattu. Tässä kirjassa kuvissa on vain oletettuja naisia, kuvissa on edustettuna kaikki ihon sävyt, mutta itse ehostusohjeet ovat toteutettu vain valkoisille naisille.

Vuoden 2023 kirjan kuvissa opettaja on valkoihoinen ja opiskelijat tummaihoisempia.

6.2.4 Inklusiivinen ja kunnioittava kirjoituskieli

Inklusiiviseen ja kunnioittavaan kirjoituskieleen nousi 5 havaintoa. Havaintoja substanssin oikeellisuudesta tehtiin 2, sukupuolittamisesta 1 ja muista huomioista 2.

Vuonna 1997 ja 2020 painetuista kirjoista, jotka ovat saman kirjoittajan kirjoja löytyy luonneanalyysit päivikaljuisille. Vuonna 2020 painetun kirjan analyysi perustuu psykoterapeutin lausuntoon sekä hiusalan ammattilaisten käymiin keskusteluihin asiakkaiden kanssa. Vuoden 1997 kirjassa päivikaljuisille annetaan kotihoito-ohjeeksi muun muassa syväsukeltaa itseensä ja opettelemaan sanomaan ei.

Vuoden 2020 kirjasta löytyy seuraavanlaisia toteamuksia.

Nykyään jopa liian nuoret ryhtyvät kasvissyöjiksi.

Se ei toteudu useinkaan koska olemme puuro-pulla-leipä-makkarakansaa.

Vuoden 1997 kirja toteaa pitkähiuksisista miehistä seuraavaa.

Varsinkin muutamat miehet, jotka pitävät hiuksensa pitkinä ovat unohtaneet, että hygieniaan kuuluu siistit hiukset.

6.3 Johtopäätökset systemaattisesta havainnoinnista

Havainnointi osoitti, että kaikissa havainnoitavissa kirjoissa, verrokkia lukuun ottamatta, oli kohtia, jotka eivät tukeneet monimuotoisuutta tai inklusiivisuutta. Kirjoista löytyi kohtia, jotka olivat syrjiviä, rodullistavia, epätasa-arvoisia, stereotypioita vahvistavia sekä kohtia, jotka eivät tukeutuneet tutkittuun tietoon. Tärkeimmäksi havainnoksi muodostui se, miten vähän kirjan painovuosi vaikutti sisältöön. Vuoden 1997 kirjasta tehtiin eniten havaintoja, mutta havaintoja tehtiin myös vuonna 2023 painetusta julkaisusta. Rodullistamiseen viittaavia havaintoja tehtiin runsaasti. Neljässä seitsemästä kirjasta oli rodullistamista.

Oppikirjat vahvistivat stereotypioita muun muassa kansalaisuuden vaikutuksesta fysiologisiin ominaisuuksiin sekä opettajan ja opiskelijan välisestä asemasta. Yhdestä kirjasta löytyi suomalaisuuden korostamista valkoisuuden normin kautta. Kyseinen suomalaisesta hiuksesta kertova oppikirja rajasi tummemmat, karkeammat, paksummat ja kiharammat hiukset pois kirjasta.

Pääasiassa kirjat olivat substanssin puolesta ajantasaisia, mutta osasta kirjoista löytyi väittämiä, joille ei löytynyt tutkitusta tiedosta perusteita. Lisäksi kirjojen kirjoittajien omia mieliteitoja löytyi muutamasta oppikirjasta. Yksi kirjoista oli selkeästi oman yritystoiminnan mainos.

Nykyläinsäädännön valossa osa oppikirjojen kohdista oli syrjiviä tai tulkinnanvaraisia. Syrjivissä kohdissa oli rodullistamista, yhdestä kirjasta löytyi n-sana ja kuvat olivat inklusiivisia vain verrokkikirjassa. Yksi kirjoista oli suunnattu suomalaiselle naiselle, mutta kuvat olivat kuitenkin suhteellisen monimuotoisia.

Voidaankin todeta, että tutkimus vastasi asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Päättökysymys pohti materiaalin inklusiivisuutta. Lisäkysymyksissä kysyttiin stereotyyppien vahvistamisesta, tutkittuun tietoon perustumista, nykyläinsäädännön noudattamista sekä löytyikö oppikirjoista syrjiviä ilmaisuja. Tiivistettynä osassa kirjoista stereotyyppioita vahvistettiin ja osasta löytyi tietoa, jota tutkittu tieto ei puoltanut sekä osasta kirjoista löytyi syrjiviä, että läinsäädäntöä kiertäviä kohtia.

Vastaavaa havainnointia tai tutkimusta ei ole tehty hius- ja kauneudenhoitoalan kirjoista. Näin ollen tehtyä havainnointia ja siitä saatuja tuloksia ei voitu verrata aiempaan. Havainnoinnin tulosta ei sen suppeuden vuoksi voida yleistää, sillä seitsemän kirjan, joista kuusi suomenkielistä, otos on pieni. Havainnoinnin luotettavuuteen ja yleistettävyyteen vaikuttaa myös yhden havainnoijan tekemä havainnointi. Useamman kirjan havainnoiminen sekä useamman henkilön tekemä havainnointi olisi voinut saada aikaan kattavamman tuloksen, joka saattaisi poiketa nyt tehdyn havainnoinnin tuloksista. Jatkoa ajatellen olisikin hyvä ottaa kattavampi otos kirjoista sekä useampi havainnoitsija. Myös tutkittavien tai havainnoitavien asioiden selkeyttäminen helpottaisi taulukointia. Havainnoitavien oppikirjojen ikää voitaisiin myös rajata tai oppikirjat voitaisiin jakaa vanhempiin ja uudempiin. Myös yhden alan oppikirjojen havainnointi selkeyttäisi tuloksia. Hiukseen, kauneuteen ja ehostamiseen liittyvät oppikirjat omissa kategorioissaan vertailtuna havainnollistaisi myös tietyn alan sisällä olevien haasteiden laidan.

7 Toiminnallinen osuus

Toiminnallinen osuus yhdistää teorian, kokemuksen ja ammattikäytännön (Vilkkä 2021, Ammattikäytännön ja tutkimuskäytännön kohtaaminen). Toiminnallisessa osuudessa pyritään luomaan työelämälle käytännönläheinen opas. Oppikirjojen inklusiivisuuden havainnoinnista saadaan oppaalle pohja ja havainnointi tuo esiin kohdat, joihin oppaassa on paneuduttava. Oppaan tarkoitus on toimia itsenäisesti luettavana oppaana sekä halutessaan luennoitsija voisi käyttää opasta luennon taustamateriaalina. Oppaan tarkoitus on herättää ajatuksia ja havahduttaa lukija itsenäiseen pohdintaan. Oppaan käytännönläheisyys näkyy esimerkeissä, jotka ovat havainnoinnista poimittuja.

Opas on suunniteltu kehittyväksi kokonaisuudeksi, johon on mahdollisuus osallistua. Uuden kehittäminen on aina oppimista ja prosessissa voidaan oivaltaa jotain uutta. Innovoidessa syntyy usein uutta tietoa ja ratkaisuja mahdollisiin ongelmiin. Innovaatio-osaaminen vaatii astumista oman mukavuus- ja osaamisalueen ulkopuolelle sekä rohkeutta reflektoida ja luoda. (Sorakivi, Karttunen, Kairulahti & Hautio 2019, 4.) Oppaan tarkoitus on saada kuulija miettimään omia toimintatapoja ennakkoluulottomasti ja haastamaan vallitsevia käytänteitä sekä herättää aitoa halua uudistaa toimintaa.

Työyhteisön ja opettajien moninaisuusosaamisen lisääminen lähtee yksilön itsetuntemuksesta ja oman erilaisuuden ymmärtämisestä. Mikä on oma viiteryhmä, ympäristö, todellisuus ja kokemus ja miten se eroaa toisesta. Itsensä erilaisuuden käsityksen kautta on mahdollisuus hyväksyä ja arvostaa myös toisten erilaisuutta. Näin päästään lähemmäs moninaisuuden ja erilaisuuden arvostamista, joka näkyy yksilöiden tasa-arvoisessa kohtelussa, yhdenvertaisissa vaikutusmahdollisuuksissa ja moninaisuuden kunnioittamisessa ja siitä oppimisessa. (Punta-Saastamoinen 2015, 6.) Jotta opas toimii halutulla tavalla, voidaan opasta tarvittaessa muokata työyhteisölle, ympäristölle tai viiteryhmälle sopivaksi. Oppaan koon ja jakotavan tulee olla työyhteisölle sopiva, että opas tavoittaa oppimateriaalin tekijät mahdollisimman laajasti.

7.1 Havainnoinnista tarve kehittää opas

Systemaattinen havainnointi nosti oppikirjoista esiin kohtia, joihin opettajan tulisi kiinnittää huomiota käyttäessään oppikirjoja opetusmateriaalin lähteenä. Hius- ja kauneudenhoitoalan opettaja ei voi luottaa oppikirjojen oikeellisuuteen ilman kriittistä tarkastelua. Kirjan painovuosi antaa viitettä sisällön iästä, mutta tähän ei tule havainnoinnin perusteella täysin luottaa. Eskolan ja Whalgrenin (2013, 36) mukaan opiskelija tulisi opettaa analysoimaan ja soveltamaan saamaansa tietoa, mutta tämä pätee yhtä lailla opettajaan. Havainnoissa nousi esille esimerkiksi UV-resistenssiä mittaavia ohjeistuksia, jotka ovat tuoreempien tutkimusten valossa vanhentuneita. Cancer Trends Progress -raportin mukaan etnisyys tai ihon väri eivät ole riittäviä muuttujia määrittämään herkkyyttä auringossa palamiselle (NIH 2012). Substanssi-osaamisen sekä tiedon vanhentumisen, että lähdekriittisyyden tarkastelun tärkeys tulee nostaa oppaassa esille.

Oppikirjojen kuvien inklusiivisuus oli heikolla tasolla verrokkia lukuun ottamatta. Opiskelijoiden olisi kuitenkin tärkeätä nähdä erilaisia tapoja elää ja olla. Heidän tulee nähdä erilaisia toimintatapoja ja olemisen muotoja. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Normitietoisuus. 2024.) Monipuolinen ja useita näkökulmia sisältävä opetus antaa nuorelle välineitä ymmärtää itseään ja yhteiskuntaa sekä mahdollisuuden samaistumisen kokemukseen (Älä oletta-Normit nurin! - opas 2013, 22-25). Kuvien valinta opetusmateriaaliin ei ole aina helppoa, joten oppaasta yhden osuuden tuleekin antaa kuvien valintaan työkaluja. Kuvissa tulee huomioida niin moninaisuus kuin syrjivät normit, että stereotypiat.

Normeja ja stereotypioita nousi myös havainnoinnissa. Normit ovatkin haastavia, sillä ne ovat tiedostamattomia oletuksia, jotka ohjaavat tapaamme elää ja ovat hyödyllisiä yhteiskunnassamme (Älä oletu-Normit nurin! -opas 2013, 10, 81). Näitä meidän ei tarvitsekaan huomata tai poistaa, mutta haitalliset ja syrjivät normit täytyy huomata ja pysäyttää. Oppikirjoista havainnoitiin esimerkiksi valkoisuuden normiin liittyviä asioita, kuten suomalaisen hiuksen kuvailua sekä stereotypian vahvistamista opiskelijan ja opettajan ulkonäöstä. Kuvissa esiintyvä maahanmuuttaja opiskelija ja keski-ikäinen valkoinen opettaja korostavat opettajan valta-asemaa ja toistavat syrjivää valkoisuuden normia (Älä oletu-Normit nurin! -opas 2013, 81). Normien kriittisen tarkastelulla on siis paikkansa oppaassa.

Havainnoinnin mukaan oppikirjat eivät olleet vapaita rasismista. Rodullistamista oli useammassa oppikirjassa ja tästä syystä rasismi on tärkeä osa opasta. Valtonen (2004, 10-11) toteaa antropologian siirtyneet kulttuurirelativismiin jo 50-luvulla, mutta rotua käytettiin läpi 50-luvun tieteellisenä ja pätevänä käsitteenä. Nykyään tiedetään ja geenitutkimuksetkin osoittavat, että ihmisrotuja ei ole. Tästä huolimatta useammassa oppikirjassa viitattiin ihmisrotuun.

Maailmaa ohjaa lainsäädäntö ja siksi lait ovat tärkeä osa opasta. Lakiin on aina turvallista vedota ja siihen pohjata tekemisiään. Lainsäädäntö ei muutu tai jousta mielipiteestä, jolloin muutosta vastustavan opettajankin tulee lakia noudattaa. Lainsäädäntö nostetaankin oppaassa tärkeään asemaan.

7.2 Opas

Opas tehtiin PowerPoint-ohjelmalla ja taustana käytettiin Stadin AO:n virallisia PowerPoint-pohjia. Värimaailmaksi valittiin rauhallinen keltainen ja oppaassa käytetyt kuvat generoitiin pääasiassa tekoälyohjelma Copilotin avulla.

Oppaan nimeksi valikoitui Opas hius- ja kauneudenhoitoalan opettajille oppimateriaalin tuottamisesta inklusiivisuuden näkökulmasta (kuva 1). Opas ei anna suoria vastauksia tai valmista inklusiivista materiaalia, sillä on erittäin tärkeää, että materiaalia tuottavat tahot pystyvät osaltaan arvioimaan materiaalin inklusiivisuutta itsenäisesti. Oppaan alussa (kuva 2) kerrotaan, että oppaan jälkeen lukija ymmärtää miksi inklusiivinen materiaali on tärkeää ja mihin asioihin täytyy kiinnittää huomiota, jotta materiaalista tulee inklusiivista. Oppaan avulla saa myös käytännön apua omaan toimintaan ja sen parantamiseen.

Opas hius- ja kauneudenhoitoalan opettajille opetusmateriaalin tuottamisesta inklusiivisuuden näkökulmasta

Heläinki

StadinAO

Kuva 1: Oppaan kansi

Oppaan jälkeen tiedän seuraaviin kysymyksiin vastauksen.

Miten varmistan valmistamani materiaalin inklusiivisuuden?

Miksi inklusiivinen materiaali on tärkeätä?

Mitä minä voin opettajana toimia paremmin?

Heläinki

StadinAO

Kuva 2: Kysymykset, joihin oppaan lukija tulee saamaan vastauksen.

Oppaan alkudioissa termi inklusiivisuus avataan ja kerrotaan mitä sillä tarkoitetaan (kuva 3). Inklusiivisuuden määritelmässä mainitaan yhdenvertaisuus, jonka merkitys avataan oppaan alussa kuvan (kuva 4) avulla. Kuvassa seisoo kolme eri pituista ihmistä aidan luona katsomassa aidan yli jotain mielenkiintoista, joka tapahtuu aidan takana. Kuvassa ihmiset seisovat laatikoiden päällä tai ilman laatikoita. Laatikot kuvastavat samanlaista tai yhdenvertaista kohte-

lua. Jos kaikki saavat laatikon jää lyhyin ihminen kuitenkin aidan taakse ja pisin ihminen nousee huomattavasti tarvittavaa korkeammalle. Jos pisin ihminen antaa oman laatikkonsa lyhyimmälle, kaikki näkevät aidan takana tapahtuvat tapahtumat. Syrjivien rakenteiden poistamista kuvataan viimeisessä kuvassa, jossa aita on tarpeeksi matala sekä vähemmän peittävä, jolloin kaikki näkevät aidan yli tai läpi eikä erityisjärjestelyjä tarvita.

**Inklusiivisuudella tarkoitetaan toimintatapaa,
joka on kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa,
yhdenvertaista ja syrjimätöntä.**

Työterveyslaitos 2024

**Monimuotoisuus- ja inklusiiviotyö on jatkuva prosessi,
jonka pitää näkyä jokapäiväisessä tekemisessä.**

Männikkö 2023

Heläinki
StadinAO

Kuva 3: Inklusiivisuuden avaamisen dia.

Yhdenvertaisuuden edistäminen

**Samanlainen
kohtelu**

**Yhdenvertainen
kohtelu**

**Syrjivien rakenteiden
poistaminen**

Kuva: Järkeä 2022

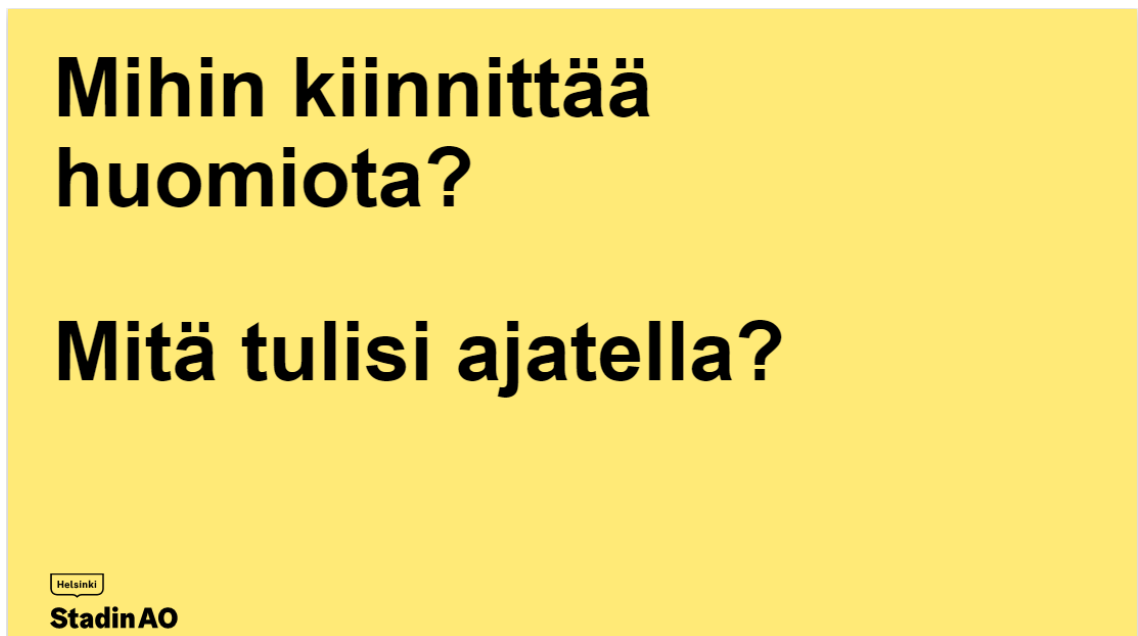
Heläinki
StadinAO

[Eettinen osaaminen -teemapaketti, osa 3: Moninaisuuden edistäminen – Hyvinvoiva järjestö](#)

Kuva 4: Kuvaava kuva yhdenvertaisuudesta.

Seuraavat kahdeksan diaa koskevat opettajia koskevia lakeja. Dioissa käydään läpi lakien kohdat, jotka liittyvät inklusiivisuuteen ja sen edistämisen velvoitteisiin. Lakeja on kuusi. Yhdenvertaisuuslaki, Suomen perustuslaki, laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta, laki ammatillisesta koulutuksesta, oppivelvollisuuslaki sekä rikoslaki. Näiden lisäksi yhdestä diasta löytyy linkkejä ihmisoikeussopimuksiin ja julistuksiin.

Seuraavassa osiossa opas paneutuu asioihin, joihin tulee kiinnittää huomiota. (Kuva 5) Tämä osio pyrkii myös herättämään ajatuksia ja pohtimaan tuottamia materiaaleja sekä omia toimintatapoja myös esimerkkien avulla. Diat avaavat rasmin, normien, sukupuolen sekä seksuaali-identiteetin, substanssiosaamisen, lähdekritiikin ja opetusmateriaalissa käytettävien kuvien merkitystä inklusiivisuuden näkökulmasta. Jokainen aihealue avaa termin tai ilmiön.

Kuva 5: Seuraavan osion otsikot. Mihin kiinnittää huomiota? Mitä tulisi ajatella?

Seuraavat diat (Kuva 6) avaavat rasmin määritelmän ja (Kuva 7) miksi sanoja ihmisrodut sekä mustalainen ei tarvitse enää nykypäivänä käyttää. Käytännön esimerkki esitellään seuraavissa dioissa (Kuva 8, Kuva 9), joissa avataan Fitzpatrickin taulukon käyttöä opetusmateriaalissa. Oppaassa kerrotaan lyhyesti taulukon olevan 70-luvulla kehitetty ihon UV-resistenssin määrittelyn avuksi ja sen perustuvan potilaan omaan näkemykseen, jolloin se ei ole lääketieteellisesti tarkka. Taulukkoa käytetään ihon palamisherkkyden selvittämiseksi, jotta UV-valohoidot hoitavat eivätkä polta ihoa. Taulukkoa käytetään opetuksessa ihotyypin määrittelymiseksi. Asiakas saatetaan ohjeistaa taulukon mukaisesti olemaan suojaamatta tummaa tai mustaa ihoaan auringolta, koska taulukko kertoo, ettei musta iho pala auringossa. Näin ei todellisuudessa ole ja väärä tieto saattaa alkaa leviämään ja aiheuttaa auringon polttamia ihmisille. Samassa diassa esitellään myös terveyskirjaston internetsivuilta löytyvä Fitzpatrickin

taulukkoa mukaileva taulukko, jossa kuvataan, että suomalaisissa ihmisissä ei ole ollenkaan tummaihoisempia tai mustaihoisia ihmisiä. Tämä väite ei pidä paikkaansa ja on rasistinen.

Rasismi

Rasismiksi katsotaan oletetun ihmisryhmän arvottaminen alemmaksi kuin toiset ihmisryhmät esimerkiksi ihonvärin, äidinkielen, kulttuurin, uskonnon tai etnisen alkuperän perusteella. Rasismia käyttävät pyrkivät luomaan valta-asetelmia, jotka eri arvoistavat ihmisiä voimakkaasti ja vahingoittaa koko yhteiskuntaa. (Punainen risti 2024)

Helsinki

StadinAO

Kuva 6: Rasismin määritelmän avaus.

Sanat, joita ei tarvitse enää käyttää

- **Ihmisrodut** - Geenitutkimukset osoittavat, että ihmisrotuja ei ole; esimerkiksi ihon värillä ei ole geneettistä yhteyttä yksilön, ryhmän tai ihmispopulaation henkisiin tai kulttuurisiin muotoihin. Vielä 50-luvulla rotua kuitenkin yleisesti pidettiin varsin tieteellisenä ja pätevänä käsitteenä, vaikka ihmisiä tutkiva antropologia tieteenä olikin jo siirtynyt kulttuurirelativismiin, jossa kulttuurien vertailu jonkin oletetun kehitysasteen, esimerkiksi rodun, mukaan nähtiin epätieteellisenä ja hyödyttömänä. (Valtonen 2004, 10-11).
- **Mustalaiset** - Romaneista on käytetty erilaisia nimityksiä. Suomalaisten edelleen käyttämä termi mustalainen ei varsinaisesti ole kielletty, mutta sitä on käytetty negatiivisesti haukkumasanana. Kahdenkeskisissä keskusteluissa voidaan käyttää kuvaavana terminä mustalainen, mutta kohteliasta on puhua romaneista. Tällöin käytetään kansainvälistä ja oikeaa nimitystä. (Suomen Romanifoorumi 2024.)

Helsinki

StadinAO

Kuva 7: Selitys miksi sanoja ihmisrodut ja mustalaiset ei tarvitse enää käyttää.

Esimerkki

Miten rasismi voi näkyä opetusmateriaalissa?

Viereisessä kuvassa on taulukko ihotyyppeistä. Taulukko on mukaelma Thomas B. Fitzpatrickin vuonna 1972 kehittämästä taulukosta, joka luotiin alun perin valo- ja laserhoitojen laitteiden voimakkuuden säätämisen avuksi. Taulukon avulla selvitetään ihon uv-resistanssia.

Helsinki

StadinAO

Taulukko 1. Ihotyypit palamisherkkyyden mukaan. Lähde: Hannuksela, 2011 ja Jansen, 1989¹.

Ihotyyppi	Palamisherkyys ja ruskettuminen (TB Fitzpatrickin mukaan)	Ulkonäön piirteitä	Suomalaisista (%)
I	Ei rusketu, palaa aina	Punertavat tai vaaleat hiukset, pisamat, hyvin vaalea iho.	3-5
II	Ruskettuu hieman, palaa usein	Vaalea iho, siniset silmät	25-27
III	Ruskettuu, palaa silloin tällöin	Tummanvaaleat tai ruskeat hiukset, siniset silmät	60
IV	Ruskettuu helposti, palaa joskus	Tummat hiukset, usein ruskeat silmät	10
V	Iho tummuu ruskettuessa, palaa erittäin harvoin	Ruskea/väriäinen (ei musta) iho	-
VI	Ei pala	Musta iho	-

¹ Hannuksela M. Aurinko ja iho. Kirjassa: Hannuksela M, Peltonen S, Reunala T, Suhonen R, toim. Ihotaudit. Kustannus Oy Duodecim, 2011, s.145.
Jansen C T. Self-reported skin type and reactivity to UVB, UVA and PUVA irradiation. Photodermatology 1989; 6: 234-236.

Kuva 8: Esimerkki miten rasismi voi näkyä opetusmateriaalissa. Diassa on mukaelma Fitzpatrickin taulukosta.

Tarkastele taulukkoa tarkemmin

Mitä ajatuksia taulukko sinussa voi herättää...

- Ihotyypin määrittely perustuu potilaan/asiakkaan omaan näkemykseen, jolloin se ei ole lääketieteellisesti tarkka.
- Taulukkoa käytetään johonkin muuhun tarkoitukseen kuin mihin se on suunniteltu.
- Prosentuaalinen määritelmä suomalaisista?
- Tumma/musta iho palaa auringossa, vauriot eivät vain näy yhtä helposti kuin vaaleassa ihossa.
- Perhosefekti - lapsen suojaaminen auringolta – opetettu, ettei musta iho pala – lasta ei suojata.

Helsinki

StadinAO

Taulukko 1. Ihotyypit palamisherkkyyden mukaan. Lähde: Hannuksela, 2011 ja Jansen, 1989¹.

Ihotyyppi	Palamisherkyys ja ruskettuminen (TB Fitzpatrickin mukaan)	Ulkonäön piirteitä	Suomalaisista (%)
I	Ei rusketu, palaa aina	Punertavat tai vaaleat hiukset, pisamat, hyvin vaalea iho.	3-5
II	Ruskettuu hieman, palaa usein	Vaalea iho, siniset silmät	25-27
III	Ruskettuu, palaa silloin tällöin	Tummanvaaleat tai ruskeat hiukset, siniset silmät	60
IV	Ruskettuu helposti, palaa joskus	Tummat hiukset, usein ruskeat silmät	10
V	Iho tummuu ruskettuessa, palaa erittäin harvoin	Ruskea/väriäinen (ei musta) iho	-
VI	Ei pala	Musta iho	-

¹ Hannuksela M. Aurinko ja iho. Kirjassa: Hannuksela M, Peltonen S, Reunala T, Suhonen R, toim. Ihotaudit. Kustannus Oy Duodecim, 2011, s.145.
Jansen C T. Self-reported skin type and reactivity to UVB, UVA and PUVA irradiation. Photodermatology 1989; 6: 234-236.

<https://www.terveyskirjasto.fi/mat00217> Snellman ja Aitasalo
Auringonpaisteen haitat
2022

Kuva 9: Esimerkissä avataan opetuksessa käytettävän Fitzpatrickin taulukon avulla, miten tieto voi muuttua, kun taulukkoa käytetään muuhun kuin mihin se on suunniteltu.

Esimerkkien ja havainnollistamisten jälkeen avataan termistöä neljän dian verran. (Kuva 10) Diat avaavat seuraavat termit: inkluusio, monimuotoisuus, inklusiivisuus, intersektionaalisuus, mikroaggressio, representaatio, rodullistaminen, romanivastaisuus, vähemmistöstressi, etninen ryhmä ja kulttuurisensitiivisyys.

Termistö

- **Inklusio** voidaan määritellä jokaisen oikeutena opiskella kaikille yhteisessä koulussa, jossa toteutuu yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallisuus. Yksinkertaistettuna inklusio on esteiden poistamista, jotta erilaisilla oppijoilla on mahdollisuus oppia ja osallistua. Toiselle tämä tarkoittaa fyysisten esteiden poistamista, kuten mahdollisuutta käyttää hissiä portaiden sijaan ja toiselle aikuisen ohjausta tai oppimista estävien uskomusten hajottamista. (Jokinen 2022.)
- **Monimuotoisuus** kuvaa henkilöstön keskinäistä erilaisuutta esimerkiksi iän, etnisyyden, terveydentilan, koulutustaustan, persoonallisuuden, neurodiversiteetin ja arvojen osalta. (Työterveyslaitos 2024)
- **Inklusiivisuudella** tarkoitetaan toimintatapaa, joka on kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa, yhdenvertaista ja syrjimätöntä. Monimuotoisuutta ja inklusiivisuutta ei voi erottaa toisistaan sillä ne ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. (Työterveyslaitos 2024.)

Hel sinki

StadinAO

Kuva 10: Termistön avausta.

Termistön jälkeen viimeisessä varsinaisessa diassa (kuva 11) on vinkkejä ja ohjeita opettajalle. Mitä välttää ja miten toimia paremmin. Diassa muistutetaan itsereflektion tärkeyttä sekä muistutetaan kysymään apua myös kollegalta.

Miten toimia paremmin?

- Tarkastele omia ennakkoluulojasi ja toimintatapojasi.
- Opettele tunnistamaan valtarakenteita ja yhteiskunnan hierarkkisuus. Tunnista oma valtasi ja sen vaikutus opettajana.
- Ole valmis oppimaan uutta. Älä käytä vanhentuneita ilmaisuja.
- Vältä vastakkainasettelua. "Me" ja "he" tai toiseuttavia ilmaisuja esim. "somalit ovat..".
- Kohtaa opiskelijat yksilöinä. Älä oletta. Anna opiskelijalle oikeus itsemäärittelyyn.
- Älä käytä asioista kiertoilmaisuja. Kiusaaminen, rasismi, vihapuhe, syrjintä eivät ole esimerkiksi "humalaisten huutelua".
- Puhu ihmisoikeuksista ja toisen kunnioittamisesta suvaitsemisen sijasta.
- Tarjoa materiaalissasi opiskelijoille mahdollisimman monipuolisesti samaistumisen kohteita.
- Jos materiaali mietityttää, kysy kollegan mielipidettä.

Hel sinki

StadinAO

Lähde: Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

Kuva 11: Ohjeita opettajalle miten toimia paremmin.

Lopuksi oppaassa on muistutus siitä, että kyseessä on yhteinen asia, sillä me muutumme ja maailma muuttuu. (Kuva 12) Viimeisissä dioissa lähteitä ennen pyydetään jättämään palautetta QR-koodin avulla. Samassa diassa on myös kehoitus, joka toimii muistutuksena, tehdä yhdessä inklusiivisempaa materiaalia. (Kuva 13)

Opas on muuttuva kokonaisuus, sillä maailma muuttuu ja me sen mukana.

Helsinki
StadinAO

Kuva 12: Dia, jossa lukee, että opas on muuttuva kokonaisuus, sillä maailma muuttuu ja me sen mukana.

Puuttuuko diasarjasta mielestäsi jotain?

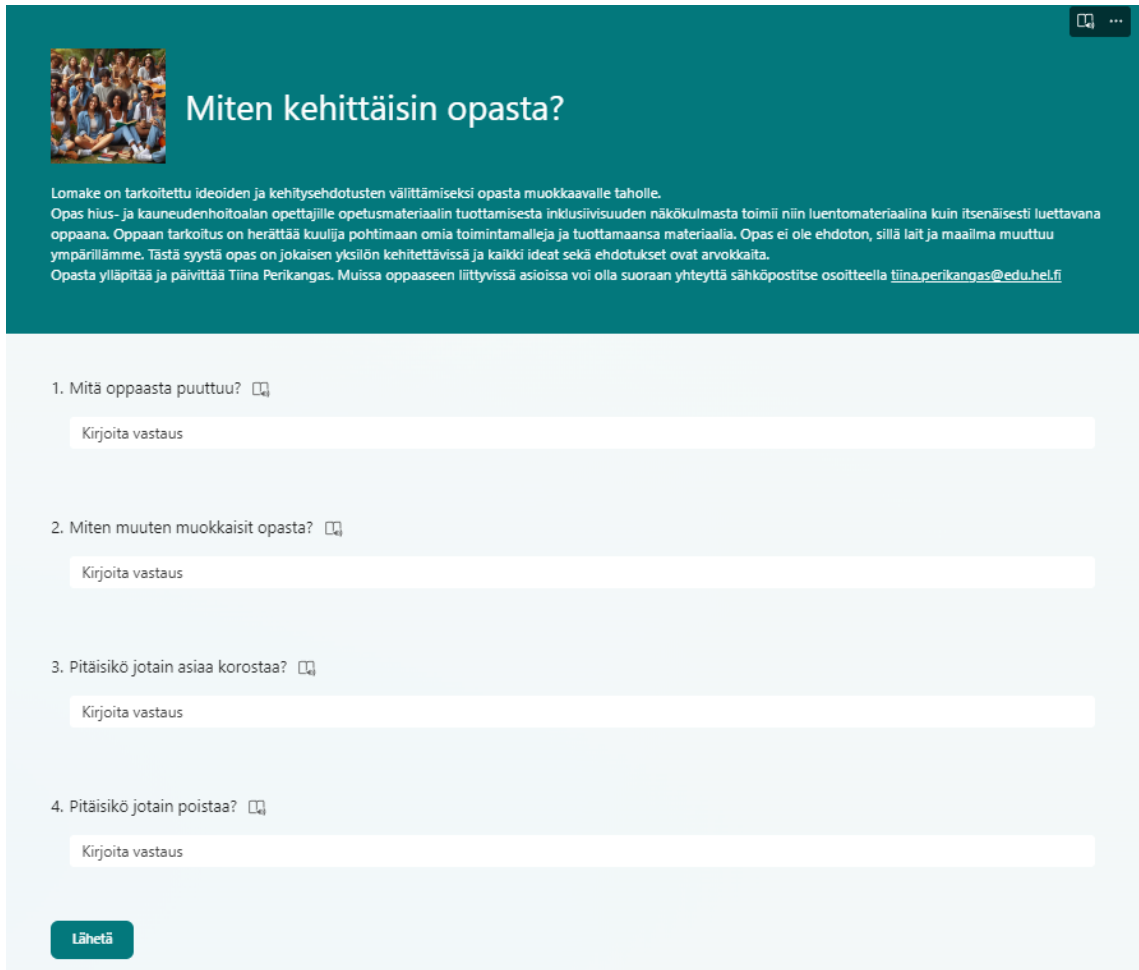
**Kerro siitä QR-koodin avulla.
Palautettasi arvostetaan.**

Tehdään opetusmateriaalista yhdessä inklusiivisempaa.

Helsinki
StadinAO

Kuva 13: Dia, jossa pyydetään palautetta oppaasta ja kehoitetaan tekemään yhdessä opetusmateriaalista inklusiivisempaa.

QR-koodin kautta pääsee antamaan palautetta Forms-lomakkeen avulla (Kuva 13). Palaute pyydetään jättämään kehittävässä muodossa, sillä opas ei ole ehdoton. Opasta ei voi tehdä muuttumattomaksi, sillä inklusiivisuus on suhteellisen uusi käsite. Inklusiivisuuden alle kuuluvat aihealueet ovat myös jatkuvassa kehitystilassa, jolloin tieto ja käytänteet voivat muuttua lyhyelläkin aikavälillä. Lomakkeella kysytään mitä oppaasta puuttuu, miten muokkaisit opasta, pitäisikö jotain asiaa korostaa ja pitäisikö jotain poistaa. Palaute kerätään anonyymina ja kaikki kohdat ovat vapaaehtoisesti täytettäviä.

 Miten kehittäisin opasta?

Lomake on tarkoitettu ideoiden ja kehitysehdotusten välittämiseksi opasta muokkaavalle taholle. Opas hius- ja kauneudenhoitoalan opettajille opetusmateriaalin tuottamisesta inklusiivisuuden näkökulmasta toimii niin luentomateriaalina kuin itsenäisesti luettavana oppaana. Oppaan tarkoitus on herättää kuulija pohtimaan omia toimintamalleja ja tuottamaansa materiaalia. Opas ei ole ehdoton, sillä lait ja maailma muuttuu ympärillämme. Tästä syystä opas on jokaisen yksilön kehitettävissä ja kaikki ideat sekä ehdotukset ovat arvokkaita. Opasta ylläpitää ja päivittää Tiina Perikangas. Muissa oppaaseen liittyvissä asioissa voi olla suoraan yhteyttä sähköpostitse osoitteella tiina.perikangas@edu.hel.fi

- Mitä oppaasta puuttuu?
- Miten muuten muokkaisit opasta?
- Pitäisikö jotain asiaa korostaa?
- Pitäisikö jotain poistaa?

Lähetä

Kuva 14: Forms-palautelomake.

8 Pohdinta

Havainnoinnista saatiin hyödyllistä tietoa siitä, millaisia oppikirjoja oppilaitoksen kirjastosta löytyy ja havainnoinnin perusteella voidaan todeta, että oppikirjojen valintaan tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Havainnoinnin pienellä otannalla saadut tulokset oppikirjojen inklusiivisuudesta herättää jatkokysymyksen; millainen on muiden kirjastosta löytyvien oppikirjojen inklusiivisuuden tila. Millaisia prosesseja oppilaitoksilla on olemassa kirjastoihin valituille kirjoille. Onko tällaisia prosesseja yleisesti ottaen olemassa ja voisiko näitä valintaprosesseja kehittää. Olisiko kirjastoilla mahdollisuus toimittaa yli kymmenen tai viisitoista vuotta sitten painetut kirjat tarkistettavaksi vanhentuneen tiedon, muuttuneen lainsäädännön ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Tarkistajana toimivan tulisi olla valveutunut oman alansa kehityksestä, että inklusiivisuuteen liittyvistä asioista. Parhaimmassa tapauksessa kirjat tarkistaisivat tehtävään koulutetut työryhmän jäsenet.

Havainnoinnin kohteena olleista oppikirjoista yksi voitiin tulkita kirjoittajan yrityksen toiminnan tueksi kirjoitetuksi. Oman yritystoiminnan tueksi tai markkinoinniksi kirjoitetut kirjat voisi hylätä tai tarkistaa erityisen tarkasti. Oppilaitoksen ei tulisi pitää oppikirjana markkinoinniksi tarkoitettua kirjaa ilman, että kirja on merkitty markkinointimateriaaliksi. Opettajalla on kyky kriittiseen tarkasteluun, mutta opiskelijoilla ei välttämättä ole vielä kehittynyt taitoa suodattaa lukemaansa. Opiskelijalla tulisi olla mahdollisuus luottaa oppilaitoksen tarjoaman oppikirjan sisällön olevan faktapohjaista, että ihmisiä kunnioittavaa.

Havainnoinnin mukaan kirjoissa oli muun muassa lainsäädännön näkökulmasta ongelmallisia kohtia. Lainsäädäntö ja suositukset muuttuvat jatkuvasti. Hiusalaa koskevat lait ja säädökset muuttuvat tutkitun tiedon perusteella ja kosmetiikan raaka-aineita tutkitaan koko ajan enenevässä määrin, sillä kosmetiikassa liikkuu paljon rahaa. Havainnoinnin vanhimman kirjan painatuksesta vuodesta 1997 on kulunut jo 27 vuotta. Lähes kolmessakymmenessä vuodessa on tullut useita uusia tutkimuksia. Lait ja asetukset sekä ohjeistukset ovat ehtineet muuttumaan kolmessakymmenessä vuodessa useampaan kertaan. Esimerkiksi EU:n kosmetiikka-asetuksiin tulee muutoksia vuosittain. Tämä huomioidaan opetuksessa, mutta opiskelijoita voi johtaa harhaan, jos oppikirjoissa ohjeistetaan toisin kuin opetuksessa.

Hius- ja kauneudenhoitoalaa ei koske vain kosmetiikan raaka-ainetutkimukset, sillä alat ovat monitahoisia. Alat ovat sidoksissa hiuksen ja ihon lisäksi terveyteen, kauneuteen ja muotiin. Näiden alojen tutkimuksia ja kehitystä ei tule väheksyä tai unohtaa oppimateriaalia tehdessä eikä opetusta suunnitellessa. Esimerkiksi terveydenhoidossa käytettyä 1970-luvulla kehitettyä Fitzpatrikin ihotyypitaulukkoa on pitkään käytetty myös kauneudenhoitoalalla opetuksessa ja useista alan oppikirjoista taulukko jossain muodossa löytyy. Kuitenkin taulukon alkuperäinen tarkoitus on unohdettu ja taulukkoa käytetään mahdollisesti virheellisesti, sillä oppikirjoissa taulukon alkuperää ei aina avata. Hiusalalta vastaava esimerkki voidaan löytää talipunkista,

joka monen ajatuksissa on ihmisille haitallinen. Tutkimukset ovat kuitenkin talipunkin haitallisuuden terveen ihmisen iholle kumonnut, mutta kuitenkin osa oppikirjoista kertoo esimerkiksi talipunkin yhteydestä hiustenlähtöön.

Inklusiivittoman materiaalin vaikutuksia ei ole tutkittu, mutta inklusiivisuuden edistämisen hyödyt ovat tunnistettu laajasti. Työelämä ja kaiken kokoiset yritykset sekä organisaatiot, että oppilaitokset panostavat monimuotoisuuteen sekä turvallisiin tiloihin. Saavutettavuuteen panostetaan ja erilaisia koulutuksia pidetään säännöllisesti. Inklusiivisuus mielletään yhteiskunnassa tärkeäksi, mutta inklusiivittomuuden seurauksista ei samalla tavalla puhuta tai kirjoiteta. Globalisoitumisen myötä maahanmuuttajien määrä lisääntyy ja olisi mielenkiintoista tietää miten oppimateriaali vaikuttaa esimerkiksi maahanmuuttajien kotoutumiseen. Miten maahanmuuttajat kokevat Suomen yhteiskunnan, jos heillä ei ole samaistumispinta-alaa oppilaitoksissa käytössä olevissa oppimateriaaleissa. Useissa oppimateriaaleissa huomioidaan selkokieliisyys, sillä se hyödyttää kaikkia ihmisryhmiä, mutta esimerkiksi kuvien monimuotoisuuteen ei panosteta yhtä paljon.

Pedagogisesta näkökulmasta inklusiivisuuden huomiotta jättäminen voi vaikeuttaa opiskelijan oppimista. Oppimateriaalin toistaessa esimerkiksi syrjiviä toimintatapoja voivat opiskelijat kuvitella kyseisten toimintatapojen olevan hyväksytyjä. Syrjivän tai vanhentuneen asian oppimateriaalissa huomaava opiskelija saattaa jäädä kyseiseen kohtaan kiinni, jolloin itse asia jää oppimatta. Negatiivinen asia jää mieleen helpommin kuin positiivinen, jolloin asian prosessointi voi myös kestää pitkään. Jos opiskelija ei koe olevansa psykologisesti turvallisessa tilassa eihän myöskään uskalla kyseenalaistaa oppimateriaalia tai opettajaa. Näin tapahtuessa opiskelija voi olla negatiivisessa mielentilassa pitkään. Negatiivisuudesta johtuva pitkittynyt mielen valmiustila altistaa mielen myös uupumiselle.

Oppilaitoksille ei ole määritelty ammatillista koulutusta koskevassa laissa sivistävää tehtävää, mutta oppivelvollisia koskevassa laissa sivistys on asetettu yhdeksi tavoitteeksi. Ammatillinen oppilaitos voisi ottaa voimakkaammin tehtäväkseen myös lain puitteissa sivistää opiskelijoita. Tällä hetkellä on opettajasta kiinni, miten paljon opiskelijoita sivistetään. On myös opettaja kohtaista, miten sivistys määritellään ja ymmärretään. Oppivelvollisuutta koskevassa laissa linjattu tavoite turvata kaikille perusosaaminen ja sivistys tulisi avata ja tuoda oppilaitosten arkeen. Oppilaitosten ei tulisi luottaa sivistyksen syntyvän opetuksessa automaattisesti vaan luoda käytänteitä sekä toimintamalleja edistääkseen opiskelijoiden sivistymistä.

Oppikirjojen inklusiivisuuden edistymistä voitaisiin tutkia seuraamalla oppikirjojen kehitystä pidemmällä aikavälillä tai yhden työyhteisön opetusmateriaalien kehityksen vertaamista muu-taman vuoden aikavälillä. Jatkotutkimusta voisi toteuttaa myös kyselytutkimuksella joko opettajille tai opiskelijoille. Onko asenteet tai materiaali muuttunut oppaaseen tutustumisen

jälkeen. Oppikirjojen inklusiivisuuden havainnointi olisi mahdollinen toistaa 5-10 vuoden kuluessa ja verrata tuloksia nykyiseen havainnointiin. Uusia oppikirjoja ei kirjoiteta joka vuosi ja jo olemassa olevien oppikirjojen muokkaaminen on aikaa vievää. Tästä syystä havainnoinnin toistaminen liian nopeasti ei antaisi luotettavaa tulosta mahdollisesta muutoksesta.

Havainnoinnissa ei havainnoitu tai tutkittu oppikirjojen selkokieliisyyttä eikä oppaassa panostettu erityisesti selkokieliisyyteen. Opas on suunnattu opetushenkilökunnalle, jolloin ajatuksena oli, että selkokieliselle versiolle ei ole tarvetta. Opas on pääasiassa tarkoitettu jaettavaksi sähköisesti, jolloin sitä on mahdollista muokata eri tilanteisiin ja erilaisiin työyhteisöihin sopivaksi. Tekemällä itse oppii parhaiten, joten opasta on mahdollista kehittää työyhteisössä, jolloin opasta kehittävistä tiimistä tulisi myös inklusiivisuuden asiantuntijoita. Useampi asiantuntija jakaisi tietoa oppaasta laajemmin ja tehokkaammin työyhteisön sisällä.

Toimeksiantaja organisaatio sai havainnoinnin avulla paremman käsityksen oppilaitoksensa kirjaston kirjoista ja niiden sisällöstä. Havainnointi osoitti, että oppikirjoiksi nimetyt tai osoitetut kirjat eivät välttämättä sellaisenaan ole oppikirjoiksi kelpaavia. Havainnoinnin tuloksen perusteella organisaatio poisti kirjastosta kaksi kirjaa. Oppaan avulla toimeksiantajalla on mahdollisuus myös jakaa tärkeää tietoa inklusiivisuudesta ja sen merkityksestä opettajille. Oppaan avulla opettajat saavat lisätietoa heitä koskevasta lainsäädännöstä sekä tietoa jaettavaksi opiskelijoille. Oppaan esimerkit tuovat inklusiivisuuden monisäikeisyyden lähelle arkea, jolloin aiheita on helpompi lähestyä sekä käsitellä. Selkeiden ja aitojen esimerkkien avulla opettajille realisoituu inklusiivisuuden merkitys ja kuinka heidän on mahdollista sitä edistää.

Opinnäytetyöprosessi oli hyödyllinen ja opettavainen. Teoriapohjan laadinta antoi paljon tietoa ja herätti ajatuksia. Erityisesti pedagogina koen hyötyneeni prosessista, sillä sain vahvistusta jo tietämälleni, mutta myös uusia näkökulmia kohdata opiskelijat. Prosessin edetessä vahvistui ajatus siitä, että inklusiivisuutta tulee edistää päämäärätietoisesti ja systemaattisesti.

Lähteet

- Ahmed, W. & Eid, M. 2018. Antirasistinen koulu - kaikkien koulu? Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.
- Aminkeng Atabong, A. 2016. Is there such a thing...? A study of antiracism education in Finland. Väitöskirja. Department of Teacher Education University of Helsinki. Viitattu 14.5.2024. <https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/d108c50e-759b-438d-a8a1-a8d179c705ca/content>
- Braid, C. 2013. Why don't dark-skinned people get sunburns? 19.8.2013. Viitattu 8.10.2024. <https://www.wtamu.edu/~cbaird/sq/2013/08/19/why-dont-dark-skinned-people-get-sunburns/>
- Duodecim. 1997. Talipunkki huolestuttaa. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim. Lehdistöreferaatti 5/1997, 369-371. Viitattu 10.10.2024. <https://www.duodecim-lehti.fi/duo70093/talipunkki>
- Eskola, A. & Wahlgrén, A. 2013. Koulutusjärjestelmät, oppimiskäsitykset ja opettajuus muutoksessa. Teoksessa Pellinen, J., Järvenpää, M. & Latvanen, J. 2013. Kultahippuja laskentatoimen takamailta: professori Aila Virtanen 60 vuotta. Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulun julkaisuja n:o 194, 13-42. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5345-4>
- Hagert, L. 2017. Romaneille rotuerottelu on arkipäivää Suomessa. Ihmisoikeusliitto. 2024. <https://ihmisoikeusliitto.fi/vierasblogi-romaneille-rotuerottelu-on-arkipaivaa-suomessa/>
- Ihmisoikeudet.net. 2024. Vammaisten henkilöiden oikeudet. Viitattu 1.8.2024. <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeudet/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/>
- Ihmisoikeuskeskus. 2024. YK:n vammaisyleissopimus. Viitattu 1.8.2024. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/>
- Jokinen, S. 2022. Mitä inklusio oikeasti on? Keskustelu käy kuumana, mutta käsite ymmärretään kirjavasti. Viitattu 2.8.2024. <https://www.oaj.fi/ajankohtaista/uutiset-ja-tiedotteet/2022/mita-inklusio-oikeasti-on-keskustelu-kay-kuumana-mutta-kasite-ymmarretaan-kirjavasti/>
- Kalliokoski, H. & Karvinen, M. 2019. Sukupuolen moninaisuus ja lapset. Opas varhaiskasvatuksessa työskenteleville ja varhaiskasvatuksen ammattilaisille moninaisten lasten ja heidän perheidensä kohtaamisesta. Setan julkaisut 2019. Helsinki: Paino Trinket <https://setary.sharepoint.com/Setafitiedostoalue/Forms/AllItems.aspx?id=%2FSetafitiedostoalue%2FOppaat%2Desitteet%2Ddokumentit%2FOpas%5Fvarhaiskasvattajille2019%2Epdf&parent=%2FSetafitiedostoalue%2FOppaat%2Desitteet%2Ddokumentit&p=true&ga=1>
- Karhulehto, S. & Rossi, L-M. 2018. Queer - avoimuuden ja moninaisuuden opetusta toisin. Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.
- Karvinen, M. 2019. Nainen, mies ja moni muu: sukupuolien kulttuurinen rakentuminen. Artikkelijulkaisu www.transtukipiste.fi https://www.dropbox.com/s/f642cquetu0n25b6/Nainen_mies_ja_moni_muu_KARVINEN.pdf?e=1&dl=0
- Ketovuori, H & Pihlaja, P. Inklusiivinen koulutuspolitiikka erityispedagogisin silmin. Teoksessa Silvennoinen, H., Kalalahti, M., Varjo, J. & Haltia, N. 2016. Koulutuksen tasa-arvon muuttuvat merkitykset. Kasvatussosiologian vuosikirja 1.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 11.8.2017/531. Viitattu 16.5.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170531#L1>

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. Viitattu 28.5.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

Lapsiasiavaltuutetun tiedote. 2022. Intersukupuolisten lasten oikeus koskemattomuuteen on turvattava. Viitattu 14.5.2024. <https://lapsiasia.fi/-/tiedote-intersukupuoliset-lapset>

Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

Lévi-Strauss, C. 1952. Rotu ja kulttuuri. Teoksessa Lévi-Strauss, C. Suom. J. Träskilä. 2004. Rotu, historia ja kulttuuri. Helsinki: Gaudeamus.

Lukiolaki 10.8.2018/714. Viitattu 16.5.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180714>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. Nuoren aivojen kehitys. 18.7.2023. Viitattu 11.7.2024 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/nuoren-aivojen-kehitys/>

Martikainen, T & Pöyhönen, S. 2023. Superdiversiteetti. Näkökulmia maahanmuuton monimuotoisuuteen. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. <https://oa.finlit.fi/site/books/10.21435/skst.1489/read/?loc=Superdiversiteetti-2.xhtml>

Männikkö, A. 2023. Moninaisuus ja inklusiivisuus hyvinvoivan ja menestyvän organisaation kulmakivinä. Laurea. Viitattu 14.5.2024. <https://journal.laurea.fi/moninaisuus-ja-inklusiivisuus-hyvinvoivan-ja-menestyvan-organisaation-kulmakivina/#4aed2253>

NIH. 2024. Cancer Trends Progress Report Viitattu 8.10.2024. <https://progressreport.cancer.gov>. <https://progressreport.cancer.gov/prevention/sun/sunburn>

Ojala, H. 2018. Feministisen pedagogiikan teoreettisia suuntauksia. Teoksessa Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

OKM. 2021. Viitattu 1.9.2024 <https://okm.fi/oppivelvollisuuden-laajentaminen>

Opetushallitus. 2019. Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Viitattu 16.5.2024. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf

Opetushallitus. 2023a. Hius- ja kauneudenhoitoalan perustutkinnon perusteet. Määräyksen diaarinumero OPH51552021. Voimaantulo 01.08.2022. Viitattu 22.4.2024. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/ammattillinen/7823344/tiedot>

Opetushallitus. 2023b. Hius- ja kauneudenhoitoalan perusteet liite 1. Määräyksen diaarinumero OPH51552021 Voimaantulo 01.08.2022. Pdf luotu 15.11.2023 opetushallitus. Viitattu 22.4.2024 <https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-service/api/dokumentit/9099702>

Opetushallitus. 2024. Arvoperusta. Viitattu 22.4.2024 <https://www.oph.fi/fi/opettajat-ja-kasvattajat/kestava-kehitys-ammattillisen-koulutuksen-tutkinnon-perusteissa>

Oppivelvollisuuslaki 30.12.2020/1214. Viitattu 1.9.2024. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2020/20201214#L1>

Punainen risti. 2024. Mitä rasismi on? Viitattu 17.8.2024.

<https://www.punainenristi.fi/tyomme/rasisminvastainen-toiminta/mita-rasismi-on/>

Punta-Saastamoinen, M-L. 2015. Moninaisuusosaamisen johtaminen - Voimavara työyhteisöjen kehittämisessä. Paino: Kajaanin kaupunki, Painatuskeskus

https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/100357/maijaliisa_puntasaastamoinen.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Rask, R. 2009. Positiivinen erityiskohtelu työelämässä. Kirjoituksia työoikeudesta. https://oi-keus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/julkaisut/painetutjulkaisut/kirjoituksiatyooikeudesta2009/JoeQRp55/09_Positiivinen_erityiskohtelu_tyolamassa_Riikka_Rask.pdf

Rask, S., Bergbom, B., Czibalmos, M., Mankinen, K., Nykänen, S., Teräsaho, M., Toivanen, M. & Yüksel, H. 2023. Tutkimusmatka suomalaisen työelämän monimuotoisuuteen. Teoksessa Martikainen, T & Pöyhönen, S. 2023. Superdiversiteetti. Näkökulmia maahanmuuton monimuotoisuuteen. Helsinki. Suomalaisen kirjallisuuden seura. <https://oa.finlit.fi/site/books/10.21435/skst.1489/read/?loc=Superdiversiteetti-2.xhtml>

Rather, P & Hassan, I. 2014. Human Demodex Mite: The Versatile Mite of Dermatological Importance. Indian Journal of Dermatology 59 (1), 60-66. Viitattu 10.10.2024. https://journals.lww.com/ijd/fulltext/2014/59010/human_demodex_mite_the_versatile_mite_of.11.aspx

Rikoslaki 19.12.1889/39. Viitattu 1.8.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L11>

RONK. 2024. Romaniasiain neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 17.8.2024. <https://romani.fi/etusivu>

Sajaniemi, N., Suhonen, E., Nislin, M. & Mäkelä, J. 2015. Stressin säätely. Kehityksen, vuorovaikutuksen ja oppimisen ydin. Jyväskylä: PS-kustannus.

Saloviita, T. 2012. Inklusio eli osallistava kasvatus. Lähteitä sekä 13 perustetta inklusiota vastaan. <http://users.jyu.fi/~saloviit/tutkimus/inclusion.html>

Saresma, T. 2018. Intersektionaalisuus - erot ja hierarkiat opettamisessa. Teoksessa Laukkainen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

Scheinin, M. 2024. Kansainväliset alkuperäiskansaoikeudet ja niiden toteutuminen Suomessa. Selvitys saamelaiten totuus- ja sovintokomissiolle. Valtioneuvoston julkaisu 2024:25.

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto Helsinki 2024 https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165640/VN_2024_25.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sharma, A & Patel, B. 2023. Laser Fitzpatrick Skin Type Recommendations. National library of Medicine. National center for biotechnology information. 6.3.2023. Viitattu 18.10.2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK557626/>

Smith, G., Manzano-Marín, A., Reyes-Prieto, M., Antunes, C., Ashworth, V., Goselle, O., Jan, A., Moya, A., Latorre, A., Perotti, M. & Braig, H. 2022. Human Follicular Mites: Ectoparasites Becoming Symbionts. Molecular biology and evolution 39 (6), msac125. Viitattu 10.10.2024. <https://academic.oup.com/mbe/article/39/6/msac125/6604544#362641621>

Snellman, E & Aitasalo, M. 2022. Auringonpaisteen haitat. Matkailijan terveysopas. Duodecim Terveyskirjasto. 5.6.2022. Viitattu 18.10.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/mat00217>

- Sorakivi, H., Karttunen, M., Kairulahti, V. & Hautio, M. 2019. Kehitä ja kehity museossa. Työkirja innovointiin. Humanistinen ammattikorkeakoulu julkaisuja, 83. Turku. Prigi Oy <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/231167/978-952-5820-21-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2024. Suomi on sukupuolten tasa-arvon edelläkävijä. Viitattu 1.8.2024. <https://stm.fi/suomi-on-sukupuolten-tasa-arvon-edellakavija>
- Stadin AO. (2024a). Stadin AO numeroina. Haettu 22.4.2024 osoitteesta <https://stadinao.fi/>
- Stadin AO. (2024b). Kehitä omaa ja henkilöstösi osaamista. Haettu 22.4.2024 osoitteesta <https://stadinao.fi/tyoelamayhteisty/tunnista-henkilostosi-osaaminen-4/>
- Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Viitattu 1.8.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajan-tasa/1999/19990731>
- Suomen romanifoorumi. 2024. Romanit Suomessa. Viitattu 17.8.2024 <https://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/>
- Tanhua, I. Mustakallio, S. Karvinen, M. Huuska, M. & Aaltonen, M. 2015. Tietopaketti sukupuolen moninaisuuden huomioimisesta oppilaitoksille, työpaikoille ja viranomaisille. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki. Valtioneuvoston julkaisuja. Viitattu 21.9.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74462/URN_ISBN_978-952-00-3583-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Normitietoisuus. Viitattu 17.9.2024. <https://tasa-arvoinevarhaiskasvatus.fi/aiheet/nakokulmat/normitietoisuus/>
- Tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelma Stadin AO:ssa. 2021. Viitattu 1.9.2024. <https://stadinao.fi/app/uploads/2021/02/Tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuussuunnitelma.pdf>
- Terveys- ja elinkeinoministeriö. 2021. Työelämän monimuotoisuusohjelma: toimenpideohjelma työelämän monimuotoisuuden edistämiseksi maahanmuuton ja kotoutumisen näkökulmasta. Työ- ja elinkeinoministeriö Helsinki 2021. Viitattu 1.8.2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162933/TEM_2021_10.pdf;jsessionid=A555FED7403413F90B47DA12A6F6CC06?sequence=1
- The Skin Cancer Foundation. Are People of Color at Risk for Skin Cancer? 2.2.2024. Viitattu 8.10.2024. <https://www.skincancer.org/blog/are-people-of-color-at-risk-for-skin-cancer/>
- THL. (2023a). Koulutuksen sukupuolen mukainen segregatio. Viitattu 28.5.2024. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/koulutus-ja-kasvatus/koulutuksen-sukupuolen-mukainen-segregatio>
- THL. (2023b). Intersektionaalisuus ja sukupuoli. Viitattu 19.6.2024. <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli>
- Tilastokeskus. 2023. Välituloksia eurooppalaisesta vertailututkimuksesta: Naisiin kohdistuva väkivalta hyvin yleistä Suomessa. Viitattu 1.8.2024. <https://stat.fi/uutinen/valituloksia-eurooppalaisesta-vertailututkimuksesta-naisiin-kohdistuva-vakivalta-hyvin-yleista-suomessa>
- Turunen, A. 2011. Hame, housut, hamehousut! Vai mikä on tulevaisuutemme? Naisten päällyshousujen käyttöä koskevat pukeutumishjeet ja niissä rakentuvat naiseuden ihanteet suomalaisissa naistenlehdissä 1889-1945. Väitöskirja. Copyright © Arja Turunen ja Suomen Muinaismuistoyhdistys. Vaasa: Painopaikka Vaasa Graphics Oy. Viitattu 14.5.2024. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/80086/Turunen_Arja_screen.pdf;jsessionid=7382A610BB91124EA76074ED3AAE93AD?sequence=4

- Työterveyslaitos. 2024. Monimuotoisuus ja inklusiivisuus: mitä ja miksi. Viitattu 1.8.2024. <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-asiantuntijaorganisaatioissa/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-mita-ja-miksi>
- UNESCO. 1994. The Salamanca Statement and framework for action on special needs education. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427>
- Valtonen, P. 2004 Esipuhe suomalaiseen laitokseen. Teoksessa Lévi-Strauss, C. Suom. J. Träskilä. 2004. Rotu, historia ja kulttuuri. Helsinki: Gaudeamus.
- Vilkkä, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: PS-kustannus
- Vilkkä, H. 2021. Tutki ja kehitä. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus
- Vilppola, J. 2023. Ammatillisen opettajan osaamisen ja identiteetin rakentuminen. Työelämälähtöinen ja osaamisperustainen ammatillinen opettajankoulutus. Väitöskirja. JYU dissertations 661. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 8.10.2024. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-9650-5>
- Yhdenvertaisuusvaltuutettu. 2024. Syrjintä. Viitattu 1.8.2024. <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/syrjinta>
- Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. Viitattu 6.5.2024. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325#L2P6>
- Yli-Kaitala, K. & Toivanen, M. 2021. Pelotta töissä - psykologinen turvallisuus työyhteisössä. Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/oppimateriaalit/pelotta-toissa-psykologinen-turvallisuus-tyoyhteisossa>
- Älä oletta - Normit nurin! 2013. Tallinn: Kirjapaino Printon.

Kuvat

Kuva 1: Oppaan kansi	28
Kuva 2: Kysymykset, joihin oppaan lukija tulee saamaan vastauksen.....	28
Kuva 3: Inklusiivisuuden avaamisen dia.	29
Kuva 4: Kuvaava kuva yhdenvertaisuudesta.....	29
Kuva 5: Seuraavan osion otsikot. Mihin kiinnittää huomiota? Mitä tulisi ajatella?	30
Kuva 6: Rasismin määritelmän avaus.....	31
Kuva 7: Selitys miksi sanoja ihmisrodut ja mustalaiset ei tarvitse enää käyttää.....	31
Kuva 8: Esimerkki miten rasismi voi näkyä opetusmateriaalissa. Diassa on mukaelma Fitzpatrickin taulukosta.	32
Kuva 9: Esimerkissä avataan opetuksessa käytettävän Fitzpatrickin taulukon avulla, miten tieto voi muuttua, kun taulukkoa käytetään muuhun kuin mihin se on suunniteltu.	32
Kuva 10: Termistön avausta.....	33
Kuva 11: Ohjeita opettajalle miten toimia paremmin.	33
Kuva 12: Dia, jossa lukee, että opas on muuttuva kokonaisuus, sillä maailma muuttuu ja me sen mukana.	34
Kuva 13: Dia, jossa pyydetään palautetta oppaasta ja kehoitetaan tekemään yhdessä opetusmateriaalista inklusiivisempaa.	34
Kuva 14: Forms-palautelomake.....	35

Taulukot

Taulukko 1: Havainnointitaulukon osa-alueet	19
---	----

Liitteet

Liite 1: Suomenkielisten kirjojen inklusiivisuuden havainnointitutkimus

Kirja 1	Sukupuolittaminen	Etnisyyden mainitseminen	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen tai kihara-asteikon mainitseminen	Substanssin oikeellisuus/väitte	Lähteiden ajantasaisuus	Tummaan ihoon liittyvät huomiot	Muuta
Painovuosi 2020	+ Hinnasto -Tekniikoiden mukaan (s.19) + Puhutaan asiakkaita. + Puhutaan parturikampaajista. + Tekniikat parturi- ja kampaajatekniikat.	Mainitaan valkoiset ihmisrodut androgeenisen hiustenlähdön yhteydessä. (s. 81)	Vain valkoisista kuvia.	Maininta luonnostaan kuivasta luonnonkiharasta. (s. 92) Ei erityistä huomiota. Kihara-asteikkoa ei ole.			”Tässä oppikirjassa esitettävät käsitteet ja merkit on muokattu vuonna 1984 julkaistun kirjan ”Parturikampaaja-alan perusteet” perusteella. (s. 17)	
Kirja 2	Sukupuolittaminen	”Ihmisrodut”	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomiointi / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Painovuosi 1997	Huom. 1997 yritettiin vielä normalisoida miesten hiustenlaittoa. Kautta kirjan puhutaan miehistä ja naisista. Esim. S.69 ”Niin miesten, naisten kuin lastenkin.” (Omahuomio -täysin ylimääräinen lause.) s.90 ”Hiukset ovat pikkunaisen- ja miehen koristus,...”	s.1 Luku 1. Suomalaiset hiukset. ”Tässä kirjassa puhutaan vain suomalaisista hiuksista.” s.7 Eri hiuslaatuja keskipaksuudet – eurooppalainen, yhdysvaltalainen, japanilainen. s.8 ”Neekerikihara” s.83 ”Useilla roduilla ei vellushiusta ole vauvanakaan, niin myös joillakin pohjoismaisilla vauvoilla.”	Lähes vain mikrokooppikuvia. Muutama mainos, joissa vain valkoisia ihmisiä.	s. 71 Afrokihara mainitaan kemiallisestikäsitellyissä hiuksissa permanenttattujen kanssa.	s. 154 Päivikaljuisten luonneanalyysi. S.158 Päivikaljunhoito-ohjeissa ”kotikonsti” asiakkaille ajateltavaksi: ”on opeteltava sanomaan ”ei”, silloin kun se on kohdallaan. Toisen mielen pahoittaminen ei saa olla päälimmäinen pelko,...” s. 151 Talipunkki tutkimus salongissa. ”Vielä ei voida varmuudella sanoa, onko talipunkki iho-oireiden syy vai lisääntyykö se jonkun muun seikan seurauksena.”			s.89 Permanentti tai väri pikkulapsille? (Ei kielletä, todetaan hankalaksi pienen lapsen koon takia. Huom! -97) s.106 Permanentin suunnittelukaa vake. Kysytään terveystiedot esim. Kuukautiset ja raskaudet. s.127 ”Varsinkin muutamat miehet, jotka pitävät hiuksensa pitkinä ovat unohtaneet, että hygieniaan kuuluu siistit hiukset.”
Kirja 3	Sukupuolittaminen	”Ihmisrodut”	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomiointi / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Painovuosi 2011	Kirjan kaikki kuvat ja mallit ovat naisoletettuja. S. 211 castingissä yli 100 naista/tyttöä, valittuja 56. Haettu nimenomaan naisia/tyttöjä.		Kirjassa on useampi kuva tummempi ihoisista, mutta yli 90% kuvista on valkoihaisia. Meikkiohjeiden mallit ovat 100% vaalea ihoisia.				s. 29 ”Tumma oliivi – iho ei pala juuri koskaan.”	S.208 Meikkikirja suomalaiselle naiselle.

Kirja	Sukupuolittaminen	"Ihmisrodut"	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomioiminen / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus vai väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Painovuosi 2023 (uudistettu painos)	+ puhutaan ihosta ei sukupuolista +Esimerkkiasiakkaisa kaiken ikäisiä naisia ja 30vuotiaat Janne ja Antero.	s. 239 afrikkalaistenrotujen iho	Kaikki kuvat ihosta ovat valkoihoisesta. Tumman ihon hoitaminen? Opettaja (valkoihoine n) ja opiskelijat (tummempi ihoisia) - valta-asema ja stereotypian vahvistaminen.				s. 32-33 Perustietokortti – UV-herkkyys. VI ei pala koskaan. Terveystietojen kysyminen ja kerääminen? S. 239 Valoihotyypiluokitus. VI "ei pala koskaan"	S. 206 Vartalonhoitokortti – vartalotyypit ekto-, meso- ja endomorfi perustuvat Atlas of Men – William Sheldon 1954.
Kirja 5	Sukupuolittaminen	"Ihmisrodut"	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomioiminen / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus vai väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Painovuosi 2020	s.75 "Hiuslaserhoidosta hyötyvät niin naiset kuin miehetkin."	s.22 Aasialainen hius. s.97 Suomalaisten hiukset. Pohjoismaiset /etelämaiset hiukset.	Yksi kuva tummaihoisesta, muuten vain valkoisista kuvia. Luonnonkihara kuvattuna vaalea ihoisella.	s.22 "Mitä kiharampi hiuslaatu, sitä kuivempi se on. Esimerkiksi afrokihara ei sisällä vettä lainkaan."	s.68 Ns. "Juhannushokki" s.69 "Talipunkki ei kuulu ihmisen normaaliflooraan!" s.85-85 Psykoterapeutin tutkimus päivikalujen ominaisuuksista ja Hiusakatemiassa käytyjen keskusteluiden perusteella lista päivikalujen luonteenpiirteistä. s.116-117 Ydinkerroksen merkityksestä oletuksia. Lista syistä miksi ydinkerros puuttuu. Syynä esimerkiksi väärä hoitoaine.	s.25 "Lukemattomien tutkimuksien varmistettu ravitsemustieteellinen tosiasia on... saavat osteoporoosin sekä mahdollisesti myös syövän." Lähteissä ei ole mainittu yhtään tutkimusta. s.83 sitaatti Suomen Lääkärilehdestä 16/96 liittyen päivikaljuuteen.		Syylästäviä toteamuksia. S.23 "Nykyisin jopa liian nuoret ryhtyvät kasvissyöjiksi." s. 35 "puuropulla-leipä-makkarakansa" Oman yrityksen ja yhteistyötuotteiden mainonta.
Kirja 6	Sukupuolittaminen	"Ihmisrodut"	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomioiminen / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus vai väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Paino 2012	Puhutaan asiakkaista ja parturikampaajista. Ei sukupuolittamista.	s.163 "Erirotuisilla ihmisillä.." "Afrikasta peräisin olevilla ihmisillä on lähes poikkeuksetta hyvin kiharat hiukset.." "Aasialaista alkuperää olevien ihmisten perimä muokkaa heidän hiuksensa useimmiten erittäin suoriksi ja karkeiksi."	Kuvat eivät ole monimuotoisia. Kuvissa on pääasiassa oletettuja naisia, muutama mies. Kaikki valkoisia. Monet kuvat on rajattu vain hiukseen.	s. 163 afrohius afrikkalaisilla. Muuten kirjassa puhutaan ja havainnoillistetaan kuvien erilaiset kiharat/taivutukset. Ei asteikkoja.				
Kirja 7	Sukupuolittaminen	"Ihmisrodut"	Kuvien inklusiivisuus	Kiharan hiuksen huomioiminen / kihara-asteikko	Substanssin oikeellisuus vai väite?	Lähteiden ajantasaisuus	Ihon tummuus / palaminen	Muuta
Verrokki Painovuosi 2009	Asiakkaat ja ammattilainen.		Monimuotoiset kuvat. Hiusten suoristuksissa myös valkoisia malleina.	Erilaiset kiharat kuvien ja sanoin.				

Liite 2: Opas hius- ja kauneudenhoitoalan opettajille opetusmateriaalin tuottamisesta inklusiivisuuden näkökulmasta

Opas hius- ja kauneudenhoitoalan opettajille opetusmateriaalin tuottamisesta inklusiivisuuden näkökulmasta

Helsinki

StadinAO

Tiina Perikangas 2024

Oppaan jälkeen tiedät seuraaviin kysymyksiin vastauksen.

Miten varmistan valmistamani materiaalin inklusiivisuuden?

Miksi inklusiivinen materiaali on tärkeää?

Mitä minä voin opettajana toimia paremmin?

Helsinki

StadinAO

**Inklusiivisuudella tarkoitetaan toimintatapaa,
joka on kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa,
yhtenäistä ja syrjimätöntä.**

Työterveyslaitos 2024

**Monimuotoisuus- ja inklusiotyö on jatkuva prosessi,
jonka pitää näkyä jokapäiväisessä tekemisessä.**

Männikkö 2023

Heleinki

StadinAO

Yhtenäisyyden edistäminen

**Samanlainen
kohtelu**

**Yhtenäinen
kohtelu**

**Syrjivien rakenteiden
poistaminen**

Kuva: JärKeä 2022

Heleinki

StadinAO

[Eettinen osaaminen -teemapaketti, osa 3: Moninaisuuden edistäminen – Hyvinvoiva järjestö](#)

Opettajaa velvoittavat lait

Heleinki

StadinAO

• Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

• 2 Luku Yhdenvertaisuuden edistäminen

- §6 Koulutuksen järjestäjän velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta
- Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus muutoin toteutuu sen toiminnassa, ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Edistämistoimenpiteiden on oltava oppilaitoksen toimintaympäristö, voimavarat ja muut olosuhteet huomioon ottaen tehokkaita, tarkoituksenmukaisia ja oikeasuhtaisia. [\(20.12.2022/1192\)](#)
- Koulutuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on varattava oppilaille ja heidän huoltajilleen sekä opiskelijoille tai heidän edustajilleen mahdollisuus tulla kuulluiksi edistämistoimenpiteistä.

Heleinki

StadinAO

- 3 Luku Syrjinnän ja vastatoimien kiellot
- §8 Syrjinnän kieltö
 - Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. **Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.** Välittömän ja välillisen syrjinnän lisäksi tässä laissa tarkoitettua syrjintää on häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä.
- §9 Positiivinen erityiskohtelu
 - Sellainen oikeasuhtainen erilainen kohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, ei ole syrjintää.

Helsinki

StadinAO

Suomen perustuslaki 731/1999

- 1 Luku Valtiojärjestyksen perusteet
- §1 Valtio sääntö
 - Suomi on täysivaltainen tasavalta. Suomen valtiosääntö on vahvistettu tässä perustuslaissa. Valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Suomi osallistuu kansainväliseen yhteistyöhön rauhan ja ihmisoikeuksien turvaamiseksi sekä yhteiskunnan kehittämiseksi. Suomi on Euroopan unionin jäsen. ([4.11.2011/1112](#))

Helsinki

StadinAO

- 2 Luku Perusoikeudet

- §6 Yhdenvertaisuus

- Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelussuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.

Heleinki

StadinAO

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 609/1986

- §1 Lain tarkoitus

- Tämän lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä tässä tarkoituksessa parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä.

Heleinki

StadinAO

Laki ammatillisesta koulutuksesta 531/2017

- 4 Luku Hakeutuminen ja opiskelijaksi ottaminen
- § 39 Opiskelijoiden valintaperusteet
 - Opiskelijaksi ottamisessa on sovellettava yhdenvertaisia valintaperusteita.
- §40 Esteettömyys opiskelijaksi ottamisessa
 - Hakijan terveydentilaan tai toimintakykyyn liittyvä seikka ei saa olla esteenä opiskelijaksi ottamiselle. Opiskelijaksi ei kuitenkaan voida ottaa sitä, joka ei ole terveydentilaltaan tai toimintakyvyltään kykenevä koulutukseen liittyviin käytännön tehtäviin oppilaitoksessa, työpaikalla tai muussa oppimisympäristössä, jos 81 §:ssä tarkoitettuihin tutkintoihin tai osaamisaloihin liittyvät turvallisuusvaatimukset sitä edellyttävät ja jos estettä ei voida kohtuullisin toimin poistaa.
 - Kun kysymyksessä on 81 §:ssä tarkoitettu tutkinto tai osaamisala, opiskelijaksi ottamisen esteenä on myös mainitun pykälän, ammattikorkeakoululain 33 §:n tai yliopistolain 43 a §:n mukainen opiskeluoikeuden peruuttamista koskeva päätös, jos toisten henkilöiden terveyden ja turvallisuuden suojelemiseen liittyvät seikat sitä edellyttävät.
 - Koulutuksen järjestäjän tulee antaa hakijalle tieto siitä, minkälaisia terveydentilaa koskevia vaatimuksia ja muita edellytyksiä tutkinnon tai koulutuksen suorittamiseen liittyy.

Heleinki

StadinAO

- 7 Luku Osaamisen hankkiminen
- § 61 Oikeus saada opetusta ja ohjausta
 - Opiskelijalla on oikeus saada eri oppimisympäristöissä sellaista opetusta ja ohjausta, joka mahdollistaa tutkinnon tai koulutuksen perusteiden mukaisten ammattitaitovaatimusten ja osaamistavoitteiden saavuttamisen sekä tukee opiskelijoiden kehitystä hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi.
- 9 luku Turvallinen opiskeluympäristö
- §80 Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön
 - Opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.
 - Opettajan tai rehtorin tulee ilmoittaa tietoonsa tulleesta oppimisympäristössä tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta, syrjinnästä tai väkivallasta niistä epäillyn ja niiden kohteena olevan opiskelijan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Heleinki

StadinAO

- 10 luku Opiskelijan muut oikeudet ja velvollisuudet
- § 94 Opiskelijan velvollisuudet
- Opiskelijan on suoritettava tehtävänsä tunnollisesti ja käyttäytyttävä asiallisesti. Opiskelijan on käyttäytyttävä muita kiusaamatta ja syrjimättä sekä toimittava siten, ettei hän vaaranna muiden opiskelijoiden, oppilaitosyhteisön tai opiskeluympäristön turvallisuutta tai terveyttä.

Heleinki

StadinAO

Oppivelvollisuuslaki 1214/2020

- 1 luku Yleiset säännökset
- § 1 Oppivelvollisuuden tavoitteet
- Oppivelvollisuuden tavoitteena on turvata kaikille elämässä ja yhteiskunnassa tarpeellinen perusosaaminen ja sivistys sekä edistää yhdenvertaisia mahdollisuuksia kehittää itseään kykyjensä ja tarpeidensa mukaisesti.
- Lisäksi oppivelvollisuuden tavoitteena on nostaa koulutus- ja osaamistasoa, kaventaa oppimiseroja ja lisätä koulutuksellista yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja lasten ja nuorten hyvinvointia.
- Oppivelvollisuuteen kuuluvan opetuksen ja koulutuksen tavoitteista säädetään erikseen.

Heleinki

StadinAO

Ihmisoikeuksiin liittyvät julistukset ja sopimukset velvoittavat kaikkia

- Esimerkkejä YK:n yleissopimuksista ja julistuksista, joihin voit tutustua:
 - [Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus](#)
 - [Kansalais- ja poliittisten oikeuksien yleissopimus](#)
 - [Taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien sopimus](#)
 - [Kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltävä sopimus](#)
 - [Rotusyrjinnän vastainen yleissopimus](#)
 - [Naisten oikeuksien sopimus](#)
 - [Lapsen oikeuksien sopimus](#)
 - [Vammaisten henkilöiden ihmisoikeussopimus](#)
 - [Siirtotyöläisten ja heidän perheenjäsentensä oikeuksien sopimus](#)
 - [Tahdonvastaisia katoamisia koskeva sopimus](#)
- [Sopimusten toteutumista myös valvotaan.](#)
- [Valvontakeinot](#)

Heläinki

StadinAO

Rangaistus syrjinnästä

Rikoslaki 39/1889

- 11 Luku sotarikoksista ja rikoksista ihmisyyttä vastaan
- § 11 Syrjintä
 - Joka elinkeinotoiminnassa, ammatin harjoittamisessa, yleisöpalvelussa, virkatoiminnassa tai muussa julkisessa tehtävässä taikka julkista tilaisuutta tai yleistä kokousta järjestettäessä ilman hyväksyttävää syytä
 - 1) ei palvele jotakuta yleisesti noudatettavilla ehdoilla,
 - 2) kieltäytyy päästämästä jotakuta tilaisuuteen tai kokoukseen tai poistaa hänet sieltä taikka
 - 3) asettaa jonkun ilmeisen eriarvoiseen tai muita olennaisesti huonompaan asemaan
 - rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, perimän, vammaisuuden tai terveydentilan taikka uskonnon, yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan tai muun näihin rinnastettavan seikan perusteella, on tuomittava, jollei teko ole rangaistava työsyrijintänä tai kiskonnantapaisena työsyrijintänä, *syrjinnästä* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Heläinki

StadinAO

Mihin kiinnittää huomiota?

Mitä tulisi ajatella?

Heleikki

StadinAO

Rasismi

Rasismiksi katsotaan oletetun ihmisryhmän arvottaminen alemmaksi kuin toiset ihmisryhmät esimerkiksi ihonvärin, äidinkielen, kulttuurin, uskonnon tai etnisen alkuperän perusteella. Rasismia käyttävät pyrkivät luomaan valta-asetelmia, jotka eri arvoistavat ihmisiä voimakkaasti ja vahingoittaa koko yhteiskuntaa.
(Punainen risti 2024)

Heleikki

StadinAO

Rasismi voi näyttäytyä eri yhteiskunnan alueilla yksilöiden ja ryhmien välisenä **tahallisena tai tahattomana** ennakkoluuloihin ja vierauden pelkoihin perustuvana käytöksenä tai yhteiskunnan rakenteissa olevina syrjivinä käytäntöinä. Rasismi ylläpitää eriarvoisuutta ja vahingoittaa sen kohteiden lisäksi koko yhteiskuntaa. (yhdenvertaisuus.fi 2024)

Heleinki

StadinAO

Sanat, joita ei tarvitse enää käyttää

- **Ihmisrodut** - Geenitutkimukset osoittavat, että ihmisrotuja ei ole; esimerkiksi ihon värillä ei ole geneettistä yhteyttä yksilön, ryhmän tai ihmispopulaation henkisiin tai kulttuurisiin muotoihin. Vielä 50-luvulla rotua kuitenkin yleisesti pidettiin varsin tieteellisenä ja pätevänä käsitteenä, vaikka ihmisiä tutkiva antropologia tieteenä olikin jo siirtynyt kulttuurirelativismiin, jossa kulttuurien vertailu jonkin oletetun kehitysasteen, esimerkiksi rodun, mukaan nähtiin epätieteellisenä ja hyödyttömänä. (Valtonen 2004, 10-11.)
- **Mustalaiset** - Romaneista on käytetty erilaisia nimityksiä. Suomalaisten edelleen käyttämä termi mustalainen ei varsinaisesti ole kielletty, mutta sitä on käytetty negatiivisesti haukkumasanana. Kahdenkeskisissä keskusteluissa voidaan käyttää kuvaavana terminä mustalainen, mutta kohteliasta on puhua romaneista. Tällöin käytetään kansainvälistä ja oikeaa nimitystä. (Suomen Romanifoorumi 2024.)

Heleinki

StadinAO

Tuleeko mieleesi muita sanoja, jotka ovat poistuneet käytöstä?

Sanoja, joiden merkitys on muuttunut vuosien aikana rasistiseksi tai syrjiviksi.

Heleinki

StadinAO

Esimerkki

Miten rasismi voi näkyä opetusmateriaalissa?

Viereisessä kuvassa on taulukko ihotyyppeistä. Taulukko on mukaelma Thomas B. Fitzpatrickin vuonna 1972 kehittämästä taulukosta, joka luotiin alun perin valo- ja laserhoitojen laitteiden voimakkuuden säätämisen avuksi. Taulukon avulla selvitetään ihon uv-resistanssia.

Heleinki

StadinAO

Taulukko 1. Ihotyypit palamisherkyyden mukaan. Lähde: Hannuksela, 2011 ja Jansen, 1989¹.

Ihotyyppi	Palamisherkkyys ja ruskettuminen (TB Fitzpatrickin mukaan)	Ulkonaön piirteitä	Suomalaisista (%)
I	Ei rusketu, palaa aina	Punertavat tai vaaleat hiukset, pisamat, hyvin vaalea iho.	3-5
II	Ruskettuu hieman, palaa usein	Vaalea iho, siniset silmät	25-27
III	Ruskettuu, palaa silloin tällöin	Tummanvaaleat tai ruskeat hiukset, siniset silmät	60
IV	Ruskettuu helposti, palaa joskus	Tummat hiukset, usein ruskeat silmät	10
V	Iho tummuu ruskettuessa, palaa erittäin harvoin	Ruskea/värillinen (ei musta) iho	-
VI	Ei pala	Musta iho	-

¹ Hannuksela M. Aurinko ja iho. Kirjassa: Hannuksela M, Peltonen S, Reunala T, Suhonen R, toim. Ihotaudit. Kustannus Oy Duodecim, 2011, s.145.
Jansen C T. Self-reported skin type and reactivity to UVB, UVA and PUVA irradiation. Photodermatology 1989; 6: 234-236.

Tarkastele taulukkoa tarkemmin

Mitä ajatuksia taulukko sinussa voi herättää...

- Ihotyypin määrittely perustuu potilaan/asiakkaan omaan näkemykseen, jolloin se ei ole lääketieteellisesti tarkka.
- Taulukkoa käytetään johonkin muuhun tarkoitukseen kuin mihin se on suunniteltu.
- Prosentuaalinen määritelmä suomalaisista?
- Tumma/musta iho palaa auringossa, vauriot eivät vain näy yhtä helposti kuin vaaleassa ihossa.
- Perhosefekti - lapsen suojaaminen auringolta – opetettu, ettei musta iho pala – lasta ei suojata.

Taulukko 1. Ihotyypit palamisherkkyyden mukaan. Lähde: Hannuksela, 2011 ja Jansen, 1989¹.

Ihotyyppi	Palamisherkyys ja ruskettuminen (TB Fitzpatrickin mukaan)	Ulkonäön piirteitä	Suomalaisista (%)
I	Ei rusketu, palaa aina	Punertavat tai vaaleat hiukset, pisamat, hyvin vaalea iho.	3-5
II	Ruskettuu hieman, palaa usein	Vaalea iho, siniset silmät	25-27
III	Ruskettuu, palaa silloin tällöin	Tummanvaaleat tai ruskeat hiukset, siniset silmät	60
IV	Ruskettuu helposti, palaa joskus	Tummat hiukset, usein ruskeat silmät	10
V	Iho tummuu ruskettuessa, palaa erittäin harvoin	Ruskea/värillinen (ei musta) iho	-
VI	Ei pala	Musta iho	-

¹ Hannuksela M. Aurinko ja iho. Kirjassa: Hannuksela M, Peltonen S, Reunala T, Suhonen R, toim. Ihotaudit. Kustannus Oy Duodecim, 2011, s.145.
Jansen C T. Self-reported skin type and reactivity to UVB, UVA and PUVA irradiation. Photodermatology 1989; 6: 234-236.

Heleinki

StadinAO

<https://www.terveyskirjasto.fi/mat00217> Snellman ja Aitasalo
Auringonpaisteen haitat
2022

Normit

Normit ovat tiedostamattomia oletuksia ja stereotypioita, jotka ohjaavat tapaamme tulkita ympärillä olevaa todellisuutta. Normit ovat pitkien aikojen saatossa muodostuneita ajatusmalleja.

Yhteiskunnallisilla normeilla tarkoitetaan yleisiksi ajattelutavoiksi muotoutuneita käsityksiä siitä mikä on normaalia, ja mikä ei. Normeihin sisältyy oletuksia ihmisistä ja ihmisryhmistä.

Syrjivät normit liittyvät yleisesti ottaen esimerkiksi sukupuoleen, seksuaalisuuteen, valkoisuuteen, terveydentilaan, yhteiskuntaluokkaan tai uskontoon. Esimerkiksi valkoisuuden normi liittyy vahvasti suomalaisuuteen ja tästä normista hyötyy valkoinen ihminen muun muassa työmarkkinoilla tai asunnonhaussa, kun taas tummaihoisemmalta saatetaan jatkuvasti kysyä hänen kotimaataan, vaikka se olisi Suomi. Näin ollen kyseessä ei olekaan ihonväri vaan valtasuhde.

Heleinki

StadinAO

Älä oletta-Normit nurin! -opas 2013, 10, 81; Tasa-arvoinen varhaiskasvatus.
Normitietoisuus; yhdenvertaisuus.fi.

Mitä normeja näet kuvassa? Ovatko tunnistamasi normit haitallisia vai hyödyllisiä? Millaisia stereotyyppioita kuvat toistavat tai rikkovat?

Helena

StadinAO

Kuvat co-pilotin tekemiä.

Esimerkki

Miten syrjivät normit voivat näkyä opetusmateriaalissa.

- Toteamukset, omat mielipiteet, vanhentuneiden normien toistaminen opetusmateriaalissa.
- Oppikirjaan kirjoitettu oma mielipide kuten, että "Pitkähiuksiset miehet ovat unohtaneet siistin ulkoisen olemuksen kuuluvan hyvään hygieniaan".
- Suomalaisen naisen opas ehostukseen sisältää vain valkoiselle vaaleahiuksiselle naiselle ehostusvinkkejä.
- Hiuksen laadun kuvailu esimerkiksi seuraavilla lauseilla.
 - Afrikasta peräisin olevilla ihmisillä on kiharat hiukset.
 - Aasialainen hius on aina suora ja pyöreä.

Helena

StadinAO

Sukupuoli-identiteetti / seksuaalisuus

“Lapsella on oikeus kasvaa oman identiteetin mukaiseen sukupuoleen ja seksuaalisuuteen”.
(Viikka 2010, 131)

Sukupuoli ei ole vain anatomiaa tai biologiaa. Monimerkityksellinen sukupuoli voidaan määritellä myös koetun perusteella, joka voi olla sidonnainen biologisiin ominaisuuksiin tai henkilön kokemuksiin sukupuolesta, jotka muokkaavat henkilön sukupuoli-identiteettiä (Viikka 2010, 25-26).

Kuinka usein sinun on välttämätöntä tietää miten toinen kokee sukupuolensa tai seksuaalisuutensa?

Heleikki

StadinAO

Käsitteitä, jotka on hyvä osata

- **Intersukupuolisuus** - Joukko erilaisia kehon variaatioita, joissa sukupuolitetut piirteet, kuten kromosomit, sukuelimet tai hormonitoiminta eivät ole yksiselitteisesti nais- tai miestyypilliset. Intersukupuolisuus on luonnollista kehollista vaihtelua ja tekee näkyväksi sen, että ihmisiä ei voi biologisestikaan luokitella kahteen toisensa poissulkevaan sukupuoleen. Intersukupuolisuus voi olla joillekin myös sukupuoli-identiteetti.
- **Sukupuoli** - Yksi ihmisten luokittelun kategoria ja juridinen määre. Se on jatkumo, joka koostuu erilaisista geneettisistä, kehityksellisistä, hormonaalisista, fysiologisista, psykologisista, sosiaalisista ja kulttuurisista ominaisuuksista. Se on myös monelle tärkeä identiteetti.
- **Sukupuoli-identiteetti** – Ihmisen oma sisäinen ymmärrys sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan.

Heleikki

StadinAO

- **Sukupuolidysforia** - Sukupuoliristiriidan aiheuttama kokonaisvaltainen pahan olon tunne, joka eritellään usein kehodysforiaksi ja sosiaalisesti dysforiaksi. **Kehodysforialla** tarkoitetaan vierauden, ahdistuksen ja inhon tunteita, jotka kohdistuvat kehon sukupuolitettuihin piirteisiin. **Sosiaalinen dysforia** kuvaa sosiaalisissa tilanteissa ilmenevää ahdistusta ja pahan olon tunnetta, joka liittyy väärinsukupuolittamiseen eli siihen, ettei tule tilanteissa nähdyksi omana itsenään.
- **Sukupuolivähemmistöt** - Kattokäsite, jolla viitataan henkilöihin, jotka eivät koe syntymässä määriteltyä sukupuolta omakseen tai joiden sukupuoli, sen ilmaisu ja kokemus eivät kaikin tai jollain tavoin vastaa normatiivisia käsityksiä sukupuolesta ja jotka itse määrittelevät kuuluvansa johonkin sukupuolivähemmistöön, kuten transsukupuoliset, transvestiitit, muunsukupuoliset tai intersukupuoliset.

Heleinki

StadinAO

- **Transsukupuolisuus** - Transsukupuolisen ihmisen sukupuoli-identiteetti ei vastaa hänen syntymässä määriteltyä sukupuoltaan. Henkilö kokee sukupuoliristiriitaa syntymässä määriteltyä sukupuolta kohtaan. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti on useimmiten mies tai nainen, mutta se voi olla myös esimerkiksi muunsukupuolinen. Transsukupuolisella ihmisellä voi olla tarve lääketieteelliselle sukupuolen korjaamiselle ja/tai sukupuolen juridiselle vahvistamiselle.
- **Transvestisuus** - Transvestisuus tarkoittaa, että henkilöllä on tarve ilmaista eläytymällä, pukeutumalla tai laittautumalla toista (binääristä) sukupuolta kuin mikä hänelle on syntymässä määritelty. Transvestiitti on usein tyytyväinen syntymässä määriteltyyn sukupuoleensa eikä hänellä ole tarvetta juridisiin muutoksiin ja/tai lääketieteellisiin korjauksiin sukupuolen suhteen. Transvestiitille on tärkeää, että hänet kohdataan siinä sukupuolella, jota hän kulloinkin ilmentää.

Heleinki

StadinAO

Lisää käsitteitä ja sanastoa löydät esimerkiksi Setan sivuilta.
<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisnasto/>

Esimerkki

Miten sukupuoleen tai seksuaalisuuteen liittyvät syrjivät käytänteet voivat näkyä opetusmateriaalissa.

- Oletus ammatinharjoittajan sukupuolesta. Esimerkiksi, että kampaaja on nainen.
- Hinnastoissa eri hinnat ja/tai palvelut miehille ja naisille.
- Kuvissa vain heteropareja tai asiakaspalvelutilanteen harjoittelussa ohjataan kysymään vaimosta/miehestä/perheestä.

Helinki

StadinAO

Vanhentunut tieto

Substanssiosaaminen

Ammatillisen opettajan substanssiammatti sisältää ammattiin liittyvän käytännön tiedon ja taidon sekä alan arvot, toimintakulttuurin, että asenteet (Vilppola 2023, 23).

Vahva substanssiosaaminen ei enää yksinään riitä, sillä opettajan tulisi osata ohjata opiskelija analysoimaan, jäsentämään ja soveltamaan saatua tietoa (Eskola & Wahlgren 2013, 36).

Helinki

StadinAO

Lähdekriittisyys

Miten usein alasi uudistuu?

Tuleeko tutkittu tieto tietoosi?

Kuinka vanhaa materiaalia on turvallista toistaa?

Esimerkki

Miten vanhentunut tieto voi näkyä opetusmateriaalissa.

- Talipunkki (Demodex) ihmisen iholla herättää aika ajoin tunteita. Talipunkit on löydetty jo 1840-luvulla, mutta niitä on tutkittu enemmän viimeisen 20-vuoden aikana. Erinäiset väittämät esimerkiksi talipunkin aiheuttamasta hiustenlähdöstä elävät edelleen, vaikka sille ei ole tieteellistä tukea.
 - Jossain kirjoitettua toistetaan toisessa kirjassa faktana tarkistamatta tämän hetkistä tietoa aiheesta.
- Vartalotyyppien opettaminen William Sheldonin vuonna 1954 kirjoittaman kirjan Atlas of men mukaan. Kirjan vartalotyyppejä voidaan soveltaa kaikenikäisten miesten vartaloihin.
 - Voidaanko soveltaa naisvartaloon?
 - Onko 70-vuotta vanha teos vielä validi?

Helainki

StadinAO

Inklusiiviset kuvat

- Stereotyyppien vahvistaminen – esimerkiksi somalinainen hoiva-alalla, virolainen rakennustyömaalla, meksikolainen tiskaajana yms.
- Haitallisten normien vahvistaminen
- Moninaisuus
 - Ihmisiä eri etnisistä ryhmistä, ei vain valkoisista kuvia
 - Erilaisilla fyysisillä kyvyillä varustettuja ihmisiä
 - Ihmisiä eri ikäryhmistä
 - Eri sukupuolet edustettuna

Helena

StadinAO

Kumman kuvista valitset kuvaamaan perhettä? Mitä normia nämä kuva toistavat?

Helena

StadinAO

Mitä muuta voisni huomioida valitessani kuvia?

- Kuvissa erilaisia taustoja, jotka kuvaavat monimuotoista yhteiskuntaa.
- Kuvien tulee olla realistisia ja helposti ymmärrettäviä.
- Vältä "päälle liimaamista". Kaikkea ei tarvitse saada yhteen kuvaan.
- Mieti mitä varten lisäät materiaaliin kuvan ja mitä haluat kuvalla kertoa.
- Muista, että tekoälykään ei tiedä tai ymmärrä kaikkea. Jos luot kuvan tekoälyn avulla, katso, että kuva kuvaa haluamaasi asiaa.

Esimerkki kuvasta, josta haluttu asia **EI** välity. (A person dressed in Romani attire and a person dressed in Sami national costume reading a law book. -Copilot)

Helainki

StadinAO

Termistö

- **Inklusio** voidaan määritellä jokaisen oikeutena opiskella kaikille yhteisessä koulussa, jossa toteutuu yhdenvertaiset mahdollisuudet ja osallisuus. Yksinkertaistettuna inklusio on esteiden poistamista, jotta erilaisilla oppijoilla on mahdollisuus oppia ja osallistua. Toiselle tämä tarkoittaa fyysisten esteiden poistamista, kuten mahdollisuutta käyttää hissiä portaiden sijaan ja toiselle aikuisen ohjausta tai oppimista estävien uskomusten hajottamista. (Jokinen 2022.)
- **Monimuotoisuus** kuvaa henkilöstön keskinäistä erilaisuutta esimerkiksi iän, etnisyyden, terveydentilan, koulutustaustan, persoonallisuuden, neurodiversiteetin ja arvojen osalta. (Työterveyslaitos 2024)
- **Inklusiivisuudella** tarkoitetaan toimintatapaa, joka on kaikkia osallistavaa ja mukaan ottavaa, yhdenvertaista ja syrjimätöntä. Monimuotoisuutta ja inklusiivisuutta ei voi erottaa toisistaan sillä ne ovat vahvasti kytköksissä toisiinsa. (Työterveyslaitos 2024.)

Helainki

StadinAO

- **Intersektionaalisuus** - Tarkastelutapa, jossa monien tekijöiden katsotaan vaikuttavan samanaikaisesti yksilön identiteettiin ja asemoitumiseen yhteiskunnallisissa valtasuhteissa. Intersektionaalisen ajattelutavan mukaan esimerkiksi sukupuolta, yhteiskuntaluokkaa, ikää, etnistä taustaa, toimintakykyä tai seksuaalista suuntautumista ei voida analysoida erillään muista.
- **Mikroaggressio** - Usein tahaton kommentti tai teko, joka vahvistaa ja ylläpitää rasistisia tai muuten syrjiviä stereotyyppioita. Mikroaggressiot toiseuttavat ja luovat tunnetta ulkopuolisuudesta.
- **Representaatio** - Antirasismien kontekstissa representaatiolla viitataan vähemmistöjen näkymiseen ja heidän ääntensä kuulumiseen tai näiden puuttumiseen yhteiskunnassa, kuten päätöksenteossa ja mediassa. Representaatio siis tarkoittaa ihmisryhmän mahdollisuuksia näkyä, vaikuttaa sekä tulla kuulluksi yhteiskunnassa.

Heleinki

StadinAO

- **Rodullistaminen** - Prosessi, jonka kautta ihmisiin liitetään esimerkiksi ihonvärin tai oletetun etnisen taustan takia oletuksia, stereotyyppioita ja ennakkoluuloja liittyen muun muassa ihmisten kykyihin, tapakulttuuriin ja moraalisiin.
- **Romanivastaisuus** - Romaneihin kohdistuvaa syrjivää ja rasistista suhtautumista sekä toimintaa, joka pohjautuu ennakkoluuloisiin ja stereotyyppisiin käsityksiin romaneista. Romanivastaisuus johtaa romanien ulossulkemiseen yhteiskunnasta ja epäinhimillistämiseen, mikä vaikeuttaa muun muassa romanien työllisyyttä ja asunnonhakua.
- **Vähemmistöstressi** - Psykologinen ilmiö, jolla kuvataan vähemmistöstatuksesta johtuvaa kroonista stressitilaa, joka johtuu koetuista, kasautuneista syrjintäkokemuksista, niiden aiheuttamasta ahdistuksesta ja pelosta, erilaisuuden tunteista ja toiseuden kokemuksista. Vähemmistöstressi voi vaikuttaa negatiivisesti fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen ja hyvinvointiin sekä muuttaa henkilön sosiaalista käyttäytymistä.

Heleinki

StadinAO

- **Etninen ryhmä** - Ihmisryhmä, jonka jäseniä yhdistää esimerkiksi kulttuuriperintö, uskonto, kieli, alkuperä tai ulkonäkö.
- **Kulttuurisensitiivisyys** - Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa kulttuurien erojen tiedostamista ja niiden kunnioittamista. Kulttuurisensitiivinen lähestymistapa on kyky kohdata ihminen arvostavasti ja tiedostaa toisen etninen tausta, kulttuuri, uskonnollinen vakaumus ja erilaiset kielet. Keskeistä on oman kulttuuritaustan, kuten arvojen, uskomusten ja normien ymmärrys ja niiden vaikutus erilaisissa vuorovaikutustilanteissa.
- Lisää sanastoa löydät sivustoilta: www.yhdenvertaisuus.fi/sanasto

Helsinki

StadinAO

Miten toimia paremmin?

- Tarkastele omia ennakkoluulojasi ja toimintatapoja.
- Opettele tunnistamaan valtarakenteita ja yhteiskunnan hierarkkisuus.
- Tunnista oma valtasi ja sen vaikutus opettajana.
- Ole valmis oppimaan uutta.
- Älä käytä vanhentuneita ilmaisuja.
- Vältä vastakkainasettelua. "Me" ja "he" tai toiseuttavia ilmaisuja esim. "somalit ovat..".

Helsinki

StadinAO

Lähde: Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A.-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

- Kohtaa opiskelijat yksilöinä.
- Älä oletta.
- Anna opiskelijalle oikeus itsemäärittelyyn.

- Älä käytä asioista kiertoilmaisuja. Kiusaaminen, rasismi, vihapuhe, syrjintä eivät ole esimerkiksi ”humalaisten huutelua”.
- Puhu ihmisoikeuksista ja toisen kunnioittamisesta suvaitsemisen sijasta.

- Tarjoa materiaalissasi opiskelijoille mahdollisimman monipuolisesti samaistumisen kohteita.
- Jos materiaali mietityttää, kysy kollegan mielipidettä.

Helsinki

StadinAO

Lähde: Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Feministisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

**Opas on muuttuva
kokonaisuus, sillä
maailma muuttuu ja me
sen mukana.**

Helsinki

StadinAO

Puuttuuko diasarjasta mielestäsi jotain?

**Kerro siitä QR-koodin avulla.
Palautettasi arvostetaan.**

Tehdään opetusmateriaalista yhdessä inklusiivisempaa.

Heleinki

StadinAO

Kiitos!

Miten kehittäisin opasta?

Heleinki

StadinAO

Lähteet

- <https://yhdenvertaisuus.fi/sanasto>
- <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>
- Yhdenvertaisuuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141325#L2P6>
- Suomen perustuslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- Rikoslaki <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L11>
- Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta <https://ihmisoikeudet.net/jarjestelmat/vkn-ihmisoikeussopimukset/>
- <https://ihmisoikeudet.net/jarjestelmat/vkn-ihmisoikeussopimukset/>
- Männikkö, A. 2023. Moninaisuus ja inklusiivisuus hyvinvoivan ja menestyvän organisaation kulmakivinä. Laurea. Viitattu 14.5.2024. <https://journal.laurea.fi/moninaisuus-ja-inklusiivisuus-hyvinvoivan-ja-menestyvan-organisaation-kulmakivina/#4aed2253>
- Työterveyslaitos. 2024. Monimuotoisuus ja inklusiivisuus: mitä ja miksi. Viitattu 1.8.2024. <https://www.tti.fi/oppimateriaali/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-asiatunti/organisaatiossa/monimuotoisuus-ja-inklusiivisuus-mita-ja-miksi>
- Valtonen, P. 2004. Espiä suomalaisen laitokseen. Teoksessa Lévi-Strauss, C. Suomentanut Jussi Träskilä. 2004. Rotu, historia ja kulttuuri. Helsinki: Gaudeamus.
- Punainen risti. 2024. Mitä rasismi on? Viitattu 17.8.2024. <https://www.punainenristi.fi/tyomme/rasisminvastainen-toiminta/mita-rasismi-on/>
- NIH. 2024. Cancer Trends Progress Report Viitattu 8.10.2024. <https://progressreport.cancer.gov>
- <https://progressreport.cancer.gov/prevention/sun/sunburn>
- Braid, C. 2013. Why don't dark-skinned people get sunburns? 19.8.2013. Viitattu 8.10.2024. <https://www.wiamu.edu/~cbaird/sq2013/08/19/why-dont-dark-skinned-people-get-sunburns/>
- The Skin Cancer Foundation. Are People of Color at Risk for Skin Cancer? 2.2.2024. Viitattu 8.10.2024. <https://www.skincancer.org/blog/are-people-of-color-at-risk-for-skin-cancer/>
- Snellman, E & Aitasalo, M. 2022. Auringonpaisteen häiät. Matkailijan terveysopas. Duodecim Terveyskirjasto. 5.6.2022. Viitattu 18.10.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/mat00217>
- Sharma, A & Patel, B. 2023. Laser Fitzpatrick Skin Type Recommendations. National library of Medicine. National center for biotechnology information. 6.3.2023. Viitattu 18.10.2023. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK557626/>
- Laukkanen, A., Miettinen, S., Elonheimo, A.-M., Ojala, H. & Saresma, T. 2018. Femistisen pedagogiikan ABC. Opas ohjaajille ja opettajille. Tampere: Vastapaino.

Heleinki

StadinAO